

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

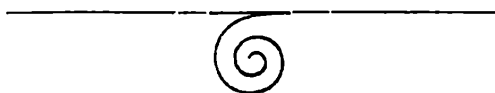

POŘÁDAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH. * Dr. ANT. PODLAHA.

—•• Se schválením ••—

nejd. kníž. arc. Ordinariátu v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884

SWAZEK XXVII.

SWAZEK XXVII.

VÝCHODNÍ CÍRKEVNÍ OTÁZKA A ÚKOL RAKOUSKA PŘI JEJÍM ===== ŘEŠENÍ. =====

V PRAZE 1902.

Majitel: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství
V. Kotrba.

PROF. DR. ALBERT ERHARD:

VÝCHODNÍ CÍRKEVNÍ OTÁZKA A ÚKOL RAKOUSKA PŘI JEJÍM REŠENÍ.

~~~~~  
PŘELOŽIL DR. KAREL BOR. KAŠPAR,  
SPIRITUÁL A PROFESSOR V AKADEMII  
- - HRABĚTE STRAKY V PRAZE. - -

~~~~~  
- - - V PRAZE 1902. - - -

- - CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ V. KOTRBA. - -

Předmluva.

Vyhovuje přání redakce »Vzdělavací knihovny« podávám české veřejnosti překlad zajímavého spisku dra Ehrharda, býv. c. k. univ. profesora ve Vídni, »Die orientalische Kirchenfrage und Oesterreichs Beruf in ihrer Lösung«, vydaného ve Vídni s církevním schválením v roce 1899. Který katolík — a hlavně kněz — nepřál by sobě brzkého uskutečnění plánů nesmrtelného »Světla s nebe«, slavně panujícího papeže *Lva XIII.*: návratu rozkolných bratří a sester v lůno jediné pravé církve katolické!

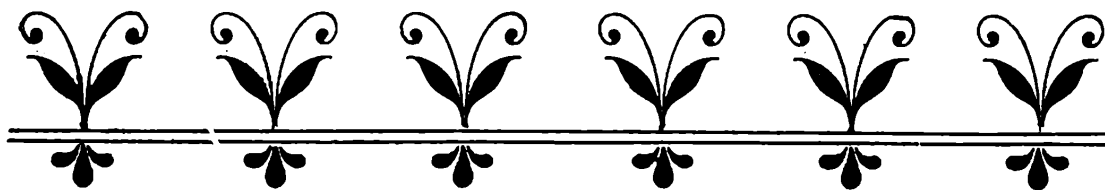
Spisovatel chová přesvědčení, že jest Rakousko Božskou Prozřetelností k tomu povoláno, aby bylo nástrojem Milosrdenství Božího v uvedení odštěpených církví do ovčince Kristova.

»Kéž úkolu svému dostojí,« volá v závěrku, a přání to vroucí sdílím se slovutným spisovatelem z plna srdce i já, byť bych i v některých bodech byl názoru jiného.

Při tom rozpomínám se na svého profesora církevních dějin, dra Jos. Pennacchiho, jenž při výkladu východního rozkolu nás vyzýval, abychom s vroucí pobožností recitovali vždy modlitbu, kterou každý kněz před sv. přijímáním patře na Božského Spasitele, pod způsobami chleba na oltáři se skrývajícího. — Zakladatele církve římsko-katolické — denně opětuje: »Pane Ježíši Kriste, jenž Jsi řekl Apoštolům: Pokoj Svůj zanechávám vám, pokoj Svůj dávám vám, nehleď na hříchy mé, ale patř na víru Své Církve a rač jí udělit dle nejsvětější Vůle Své pokoj a *jednotu*. Jenž Jsi živ a kraluješ Bůh na věky věkův. Amen.«

V Eisensteině, 15. srpna 1902.

Překladatel.

Předmluva spisovatelova.

Odevzdávám veřejnosti v obšírnější formě přednášku, kterou jsem konal o východní církevní otázce dne 28. listopadu 1898 v VII. generální schůzi »Lvovy Společnosti ve Vídni.«

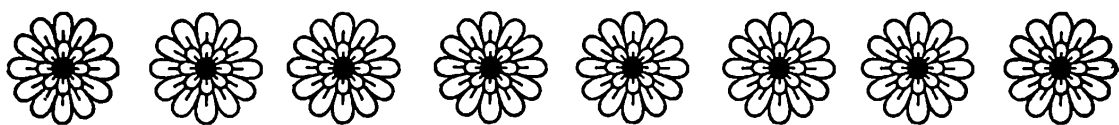
Pokládal jsem za nutné pojednati o jednotlivých bodech podrobněji, nežli jsem pověděti mohl v pouhé řeči. Úmyslem mým nebylo sepsati dějiny církevního rozkolu, přece však myslím, že jsem se zmínil o všem, co s východní církevní *otázkou* souvisí. Zvláště jsem si předsevzal vyvrátiti námitku, jakoby byla všeliká naděje ve sjednocení utopií a přičila se přirozeným, historickým i sociálním zákonům lidského vývoje; proto jsem přihlížel zvláště ke kulturně historické stránce rozkolu, jakož i ke snahám po unii. Východní *církevní otázka* — *otázka kulturní*: toť stručný obsah mého pojednání.

Důkazy bibliografické mají za účel orientovati ony čtenáře, kteří chtějí se seznámiti s částí dějepisnou. O Rakousko-Uhersku tvrdím, že jest mu Prozřetelností

Boží vytknut zvláštní úkol při řešení východní církevní otázky.

Byť i nynější politické a národnostní poměry v Rakousku byly sebe smutnějšími, já věřím v budoucnost této katolické veleříše, dokud zůstane katolickou. Za zlepšení těchto poměrů pracují v první řadě všichni kdož se snaží vyhověti nynějším církevním, theologicko-vědeckým a sociálním potřebám a hledí dosíci opravdového souladu mezi katolickým universalismem a oprávněnými požadavky ducha národního. S tímto vznešeným ideálem souvisí také povolání církevní, a já myslím, že tu nejlepší příležitost, poukázati na vynikající úrodné pole působnosti pro církevní život i bohosloveckou vědu.

Ve Vídni, 1. ledna 1899.

Přicházíme z posvátného místa modlitby a oběti, kde jsme se shromáždili sjednoceni ve víře a lásce, abychom naplnili ducha i srdce světlem víry a plamenem křesťanské lásky, od oltáře zářících, a vyprosili svým pracím hojnějšího požehnání od Dárce veškerého světla a vší milosti. Zdá se mi tudíž nadmíru příležitostným věnovati první hodinu úvaze o církevní otázce, jejíž příští rozřešení v zápětí bude míti hlásání jednoty víry a lásky, kterou my jsme proniknuti, v dalekých končinách křesťanského světa a přivodí opětne sjednocení všech církví křesťanských, od sebe dnes odloučených.

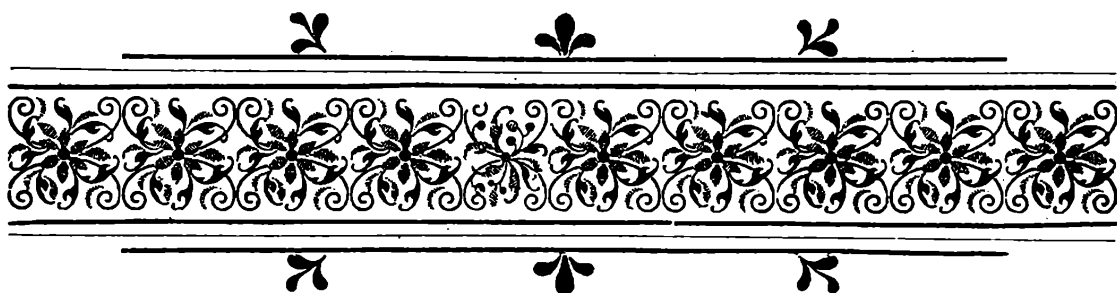
Slavně panující papež náš Lev XIII. položil před několika lety sám tuto otázku do popředí církevního zájmu a věnuje jí bez ustání svou otcovskou péči. V tomto příkladě Sv. Otce vidím druhý důvod, proč i my povšimnouti sobě máme při generální schůzi spolku, který po něm se nazývá, téže otázky a se poraditi, kterak hřivnou svou přispěti můžeme ke splnění šlechetných a vznešených záměrů »Otce křesťanstva«.

Nechci však rozebíratí otázku v celém jejím rozsahu, jako ji rozvinul Lev XIII. ve své encyklice »Praeclara« ke knížatům a národům, ze dne 20. června 1894;¹⁾ omezují svou úvahu jenom na jednu část oddělených od nás církví, a sice na církve východní, poněvadž jsem o tom přesvědčen, že právě ohledně těchto vyplniti má katolické Rakousko zvláštní své poslání.

Poohlédněme se zprvu po dějinných poměrech, které východní církevní otázku přivodily a až podnes ji nechaly nerozluštěnu, uvažujme dále o důvodech, které nás opravňují k důvěře v budoucí její rozřešení, a obraťme na konec pozornost k povolání Rakouska ohledně jejího řešení.

¹⁾ Apoštolský list ze dne 20. června 1894 ke všem knížatům a národům okršku zemského »Praeclara gratulationis.«

I.

Od Říma odštěpené církve východní tvoří dvě příliš nerovné skupiny; skupinu řecko-orthodoxní, čítající v říši ruské a turecké, na poloostrově balkánském, v Řecku a Rakousko-Uhersku asi 100 mil. vyznavačův, a východní — heterodoxní církve nestoriánské a monofysitické, jichž příslušníci žijí v počtu asi 10 milionů v Arménsku, Persii, Syrii, Egyptě, Habeši.¹⁾ Dohromady tvoří asi pětinu veškerého křesťanstva; zbývající čtyři pětiny připadají na 250 mil. katolíků a 150 mil. protestantů a nekatolíků.

¹⁾ Uvádíme čísla přibližná, postrádající ovšem absolutní ceny pro nedostatek spolehlivé statistiky obyvatelstva na Východě. Nejlepší údaje o počtu obyvatelstva v Turecku srov. u V. Cui-neta, *La Turquie d'Asie*, Paříž 1890—1895, 4 svazky; *Syrie, Libanon et Palestine*, 8 fasc., Paříž 1896—1898 (str. 1—460). Pisani, *A travers l'Orient*, Paříž (1897) str. 159 násl. udává následující čísla ohledně církve řecko-orthodoxní: 1. patriarchát cařihradský 2,000.000, 2. bulharský 6,000.000, 3. patriarcháty alexandrijský, antiošský a jerusalemský 500 000, 4. Rusko 90,000.000, 5. Srbové v Rakousko-Uhersku 600.000, 6. Řecko 2,000.000, 7. Černá Hora 200.000, 8. Rumuni v Rakousko-Uhersku 8,000.000, 9. Srbsko 1,500.000, 10. Rumunsko 4,500.000. Dohromady 110,800.000.

Netřeba zvláště podotýkati, že toto odloučení a odstěpení neodpovídá nikterak úmyslům Zakladatele církve sv., který na skále založil jednu jedinou církev, již brány pekelné nikdy nepřemohou, a označil za cíl Svého pozemského působení spojení všech rozptýlených dítek Božích, aby tvořily přese všechny hluboké trhliny, dělící od sebe lidi, jedno stádo pod jedním pastýřem.

Jeden Bůh, jedna víra, jeden křest: toť heslo, se kterým vyšli apoštolové do širého světa, hlásající víru, žehnající, nad světem vítězíce, až zpečetila smrt mučednická jejich díla.

Jedna, svatá, katolická a apoštolská církev: toť ohlas, který zazníval v dobách apoštolských, a v odříkávání i zpívání apoštolského symbola přenesl se z nejstarších pohřebišť podzemních do posvátných basilik křesťanského starověku, z velebných domů starověkých do renaissančních chrámů doby nové.

Jedna víra, jedna církev: toť výstražná slova pro ty, kdož ve století XVI. a za našich dnů falešnou horlivostí po reformě byvše svedeni, anebo neporozuměvše duchovní své matce — církvi — opustili jednotu, aby upadli ve mnohé rozkoly a poblouzení.

Za sjednocení církví až podnes volají k Bohu úpěnlivě starodávné ctihodné liturgie východní ¹⁾ a Západ odpovídá jim každoročně na Velký Pátek dojemnou modlitbou, kterou vysílá k nebesům s vroucí sice důvěrou, ale i s trpkým bolem pro neblahé odloučení církve východní od západní po staletí již trvajících.

To, oč v těchto modlitbách se prosí, bylo již druhdy skutkem. Církev křesťanská prožila staletí, v nichž Východ i Západ v jedné víře a jedné lásce co nejúžeji byly spojeny. Přesvědčení, že Bůh sám chtěl a chce jednotu, bylo na jevo dáno způsobem nejrozmanitějším, a nejnovější výzkumy na poli starokřesťanské

¹⁾ Al. Maltzew, »Die Liturgien der orthodox-katholischen Kirche des Morgenlandes«, Berlin 1894 str. 69: »Modleme se k Hospodinu za pokoj v celém světě, za blaho církve Boží a za sjednocení všech.«

literatury a tehdejší památky jen ještě jasněji je potvrdily.

Vědomí to nebylo v církvi nikdy tak živé, jako za prvních tří století, století pronásledování, jemuž mocí neodolatelnou odpovídala sjednocenost křesťanů. Proto jeví se nám ona doba dobou *k a t o l i c k o u* v pravém smyslu slova. Kdo pak pozoruje a nepředpojatě sleduje tyto prvopočátky křesťanství a církve, poznává zcela určitě, že již tenkrát zaujímala *c í r k v ě ř í m s k á* postavení centrální, že byla střediskem uznávaným ode všech církví ostatních, a vliv její zasahoval až do nejzazších končin východních. ¹⁾

Z *Ř í m a* napomíná koncem prvního století autoritativní hlas církev korintskou k pokoji a svornosti, a šlechetný Dionysius, biskup korintský, dosvědčuje, že za jeho doby čítán byl v neděli při bohoslužebném shromáždění list Klementův jakož i (bohužel ztracený) list římského biskupa Sotera. Ignác, biskup antiošský, činí počátkem druhého století zmínku o tom, kterak poučovány byly ostatní církve *c í r k v í ř í m s k o u*, a dává jí název čestný, který, ať už se mu chce rozuměti jakoliv, přece jen vyjadřuje její přednost. *Ř í m s k é* spisy, list Klementův a Hermův Pastýř, byly v některých církvích východních čítány k novozákonnému kanonu. Z *Ř í m a* pochází nejstarší křesťanské vyznání víry, a v *Ř í m ě* byl dle badání jistého protestantského církevního historika pravdě nejpodobněji stanoven novozákonný kanon. ²⁾ Na seznam *ř í m s k ý c h* biskupů a pouze naň odvolává se kolem r. 185 Irenej, chtěje dokázati Gnostikům apoštolský původ učení přesně křesťanského, a prohlašuje, že všechny ostatní církve apoštolské, které apoštolské učení si zachovaly, se seznamem souhlasí. Do *Ř í m a* putují vynikající mužové ostatních církví, dokonce i žák apoštolů, biskup smyrnenský Polykarp, z Palestiny Hegesipp a Justin, Tatián ze Syrie, Irenej z Malé Asie, Tertullián z Afriky, Origenes z Alexandrie. Do *Ř í m a* spěchají též bludaři,

¹⁾ Srov. L. Duchesne »Autonomies ecclésiastiques. Églises séparées.« Paříž 1896 str. 118—162.

²⁾ Ad. Harnack, Lehrbuch der Dogmengeschichte, I³ (Freiburg 1894) str. 441 násl.

Gnostikové, Montanisté a Monarchiáni doufajíce, že tam budou uznáni, anebo církev římskou sobě nakloní. V naději té však byli zklamáni, neboť odsouzení Říma zasadilo jim ránu smrtelnou.

Někteří se domnívali, že přerušena byla ustavičně vzrůstající se moc církve římské za sporů o slavení velkonoc a o platnosti křtu haeretiky udíleného.¹⁾ Ale neprávem; neboť právě při této příležitosti ukázala se jasně a určitě autorita biskupů římských. Viktor I. nařídil v různých církvích synodální porady, a na všech, maloasijské vyjímajíc, vyslovili se biskupové pro praxi římskou. Když pak na to vyobcoval Maloasijské z církve, nebylo mu právo to odepřeno; jiní biskupové, v čele s Irenejem, měli jen za to, že odchylky v disciplině mohly by býti ponechány, aniž by tím trpěla jednotu víry. Tím vyslovili zásadu i pro dnešní otázku církevní rozhodně nadmíru důležitou; ale zásady té nezapomněla žádná církev tak často, jako právě nástupkyně oné, již na prospěch poprvé byla pronesena. Ve druhém sporu rovněž byla uznána přednost církve římské jak Cypriánem, biskupem Karthaginským, tak i Firmiliánem, biskupem z Caesaree Kappadocké, byť se i zastávali energicky svého obyčeje.

Na základě těchto událostí uznali i protestanté skutečný primát církve římské a výslovně kladli důraz na podstatnou souvislost mezi slovem »římský« a »katolický.«²⁾

Jak mocně rozvinula církev římská centrální své postavení po Konstantinovi, od IV.—VII. století, a jak

¹⁾ A. Berendts, Das Verhältnis der römischen Kirche zu den kleinasiatischen vor dem Nicänischen Concil; Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche, herausgegeben von N. Bonwetsch und R. Seeberg I³, Lipsko 1898, str. 6 násl.

²⁾ Srov. především A. Harnack, Lehrbuch der Dogmengeschichte I., 3. vyd. str. 439—454; R. Sohm, Kirchenrecht I, Lipsko 1892, str. 157 násl., 182 násl., 350 násl., A. Berendts, I c str. 9—15; též Langen, Gesch. der röm. Kirche bis zum Pontificate Leo's I., Bonn 1881, str. 184 násl. nemůže toho popřít. Sohm jde ještě dále nežli Harnack, neboť tvrdí, že celé zřízení církevní, a sice jakožto Bohem spořádané, vytvořilo se zprvu v Římě a pak přeneseno bylo z Říma do ostatních osad. (I. c. str. 183). Události ovšem vysvětlují zcela jinak, avšak tyto výklady nejsou s to, aby tím pozbyly události dotyčné své ceny.

rozhodně zasahovala do sporů kristologických na Východě, je s dostatek známo, než abychom zde ještě jednou vše opakovali.

V této právě době kvetla církev východní; byla to perioda, v níž připadlo církvi řecké náčelnictví v nejvznešenějších oborech křesťanské kultury, období, v němž rozlily se z Východu blahodárné proudy přes křesťanský Západ.

Pozastavme se u tohoto poutavého zjevu mladistvé církve východní. Před naším duchovním zrakem zdvihá se především svaté město Jerusaleým, kde povstává první obec křesťanská, kde svlažuje půdu první krev mučednická, kde nade hrobem Spasitelovým vypíná se velebná basilika a splnění dochází slovo proroka: »Hrob Jeho bude slavným.« A opustíme li Jerusaleým, rozkládá se před námi celá Palestina, v níž ze ssutin povstává jedno posvátné místo za druhým, jeden kostel velkolepější nežli druhý, klášter vedle kláštera, poustevna za poustevnou, kam ze všech zemí putují davy poutníkův, aby uctili místa, kde Spasitel se narodil, žil, trpěl a za člověčenstvo umřel.

Tam zříme Antiochii, kde křesťanům poprvé dostává se tohoto vznešeného názvu, kde Pavel a Barnabáš rozsévají v půdu pohanskou sítě křesťanství, kde biskupem svatý Ignác žák Apoštolů, horlivostí Pavlovou a Janovou láskou proniknutý, kde vzkvétá po dvou stoletích škola bohoslovecká, jež přes pozdější své poblouzení zůstane příkladem po všechny doby, kterak nejúsilovnější badání vědecké souladně sloučiti se dá s pravým nadšením pro víru.

A kolem Antiochie, jakožto církve mateřské, kupí se nesčíslné církve, jako druží se svěží ratolesti ku keři vinnému, až semknou se znenáhla v rozsáhlý patriarchát se starobylými biskupstvími od břehu mořského až k území dvou veletoků, v němž snoubí se kultura východní s »pošetilostí kříže«, aby stala se pramenem života nového.

A dále k severu a na západ vyvstávají apoštolské církve malasijské, kde znamenati lze všudy trpytící se stopy horlivé činnosti svatého Pavla, kde

odevšad vane láska svatého Jana, od Cilicie až k území Galatskému, od Efesu, proslulého Apoštolem lásky, Smyrny, proslavené působením svatého Polykarpa, až do Niceje, města, ve kterém odbýván byl první všeobecný koncil. Na jihu vystupují z moře klassickými vzpomínkami bohaté ostrovy Cypr a Kreta, z nichž první u věrné paměti chová slavného syna svého Barnabáše, který získal Pavla pro působení mezi pohany, kdežto druhý se honosí, že prvního svého biskupa Tita obdržel z ruky apoštola národův.

Ale ještě dále k jihu nás to vábí do křesťanského Egypta, s pouští scetickou a thebejskou, kde zroditi se mělo křesťanské mnišství, především pak do Alexandrie, střediska kultury hellenistické, jež zatím již stala se střediskem vzdělanosti křesťanské, nade všechny ostatní metropole církevní na Východě bohatší pokladny duševními čerpanými jak z filosofie řecké tak i z knih Starého a Nového Zákona, plodnější hrdinami duševními, kteří se snažili celou duševní kulturu světa klassického do služby dáti vědě křesťanské.

Z Východu kynou nám na konec nerozlučně církve macedonská a řecká, Filippi, zamilovaná církev svatého Pavla, Soluň, Athény, jež odvozují poslední záblesk dřívější své slávy od křesťanství, církev korintská, která apoštolu národů, svému zakladateli, způsobila nejvíce bolesti.

Nedospěl bych nikdy ke konci, kdybych vypočítati chtěl všechna místa, z nichž každé vydalo velkolepý květ ať už křesťanské vědy anebo křesťanského života. *Ex Oriente lux* — Z Východu světlo: — tato slova se uskutečnila! Východu byla dána přednost, aby byl jevištěm působení apoštolů a jich učedníků; Východ daroval církvi první plody křesťanské literatury, první obhájce víry křesťanské proti útokům pohanské vědy, první theology a nejstarší učitele církevní; tam dostalo se církevnímu zřízení prvního zdokonalení; tam vydal věčně zelenající se strom křesťanství první zlaté plody života nábožně rozjímavého v asketech, poustevnících a mniších; zkrátka, tam započala církev křesťanská svůj vítězoslavný pochod světem a staletími,

svou vznešenou a povznášející práci ve službě a ku blahu vykoupeného lidstva. Odtamtud přišli první věrozvěstové na Západ a přinesli semena všelikých plodů kultury náboženské a duševní, kterým tak překrásně a rozkošně uzráti dalo na Západě z Východu k nám proudící světlo křesťanstva.

Nechať už dosáhl Západ v době pozdější samostatnosti sebe větší a na jevo dal plodnost sebe úrodnější, jednoho nesmíme zapomenouti: východní církev jest naší duchovní m a t k o u, a my jsme d í t k a m i z nejkrásnějších dnů jejího mládí!

Ve svém slunném věku mladistvém není ovšem církev východní beze s t í n u. Východ totiž osvědčil se také úrodnou půdou, z níž vyrostla nesčetná učení b l u d n á, která nejednou hrozila zničení netoliko církev východní, ale i celé křesťanství v nejvniternější jeho podstatě. Gnosticismus ze druhého, arianismus ze čtvrtého a monofysitismus z pátého století, tato největší a nejnebezpečnější hnutí náboženská ve starověku křesťanském, povstala všechna na Východě, a východany rozšířena byla na Západě, kde však roztránila se jejich moc o skálu církve římské. Ale hnutí ta nevycházela od vlastních synů církve východní; církev východní odhodlala se brzy k boji proti nim, a právě tomuto boji přičísti dlužno velkolepý rozmach práce duševní a církevní literatury, jakého co do množství a původnosti nikdy již se nedožila.

Tento zápas vyvolal do pole veliké d u š e v n í h r d i n y církve řecké, jako Irenea, Klementa Alexandrijského, Origena, Athanáše Velkého, Basileje Velkého, Řehoře Bohoslovce, Řehoře Nyssenského a mnoho jiných, kteří slavně obhájili podstatu křesťanství proti vtírání se falešné filosofie, a celým duchem svým se věnovali řešení důležitých otázek nábožensko-filosofických o Bohu a Kristu, na němž účastnil se Západ pouze zasáhnutím papežů, které ovšem pro utváření se učení křesťanského bylo rozhodujícím.

Ztrácejí-li stíny, o nichž učiněna zmínka, na temném svém vzhledu tím, co právě jsme pravili, pak ještě více ustupují do pozadí, uvážíme-li, že ona dvojí práce duševní ve výzkoumání nejvznešenějších a nej-

těžších otázek křesťanstvím vyvolaných nepostupovala paralelně vedle sebe, nýbrž dala se za různého vzájemného účinkování a vnitřní spojitosti. Bludy vždy zavdaly záminku k dalším krokům v poznání pravdy, docílené výsledky vedly pak k novým záhadám, jež rozřešeny byly opět jen bojem mezi pravdou a bludem. A tak objevují se na konec tyto stíny v říši duševní jako paralela ke stínům nočním v přírodě, které dostavují se u věčném střídání po světle dne sebe jasnějšího; a onomu boji mezi církví a bludem odpovídá jako poučný symbol útok mlhy časně z rána z údolí vystupující, kterou sice zplodila teplota dne předcházejícího, kterou však na novo ničí moc stále se obnovujícího slunce, jež zaplavuje světlem a teplem svým celé údolí.

Okolo žasnoucího pozorovatele kochalo by se rádo ještě dále na luzném obraze prvních pěti století církve východní, neboť po dalších pěti stoletích vynořuje se před zrakem obraz zcela jiný.

Již ve století pátém a šestém počaly odlučovati se na Východu velké pohraniční části od církve celistvé, aby utvářily se v Persii, Armenii, Syrii a Egyptě v církve národnostní. Bylo to ovoce mocných bouří kristologických, jejich průběh dál se vždy více ve znamení císařské politiky církevní. Ještě více nežli tento moment bohoslovecko-církevní přispěly k utvoření východních církví heterodoxních rozdílů politické a národnostní. Obojí tento rozdíl označen byl názvem, jež vynalezli monofysitští Koptové pro řecké katolíky, jmenujíce je »Melchity« t. j. královsky smýšlejícími, a ještě více tím, že podporovali Arméni Peršany při dobývání jich země, právě tak jako usnadnili později monofysitští Syrové a Koptové výbojnou práci Arabům.

Dějiny těchto církví¹⁾ jsou dějinami utrpení,

¹⁾ Bohužel nemáme dosud podrobného celkového přehledu dějin některé z uvedených církví; avšak publikacemi Východanů staly se mnohé prameny přístupnými, které nové šíří světlo na pozdější periodu těchto církví. Náčrtky jich dějin u Pichlera, *Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident* 2, Mnichov 1865, str. 425—557; F. Kattenbuch,

jež nemají sobě rovných. Vše se spojilo, aby je zahrnulo utrpením a bolem: politické zmatky na Východě, fanatismus muslimů, jenž nesčíslněkrát je utlačoval s houževnatostí, jakou propůjčuje jenom náboženská tvrdošijnost, od století VII. až k nejnovějšímu výbuchu v Armenii za dnů našich, aniž ostatně mohl je úplně zničiti; a ne na posledním místě jich vlastní osamocení, čímž pozbyly, jako ratolesti od keře vinného odtržené, občerstvující šťávy životní, které by se jim bylo od Církve vždy dostalo. Tím nabyly též onoho archaistického, kmetského vzezření, jež činí na nás dojem tak podivný, jim pak dodává podoby zvětralé zříceniny křesťanského starověku.

Zavinily samy své neštěstí? Kamenem tak

Lehrb. d. vergl. Confessionskunde 1, Freiburg 1892, str. 205—234; Duchesne, Églises séparées str. 19—58; Pisani, A travers l'Orient str. 19—76. S podrobným přehledem započal J. M. Neale, A history of the holy eastern church, London 1850—1873, 5 svazků. — Hojný a velice cenný materiál naléztí lze dosud u Assemani, Bibliotheca orientalis, Řím 1719—1728, 4 svazky. — Pro církev arménskou srov. zvláště: P. de Lagarde, Agathangelos und die Acten Gregors von Armenien, Abhandl. der Göttinger Gesellsch. d. W., svaz. 35 (1888) 3—149; H. Gelzer, Die Anfänge der armenischen Geschichte, Berichte der sächsischen Ges. d. Wiss. phil.—hist. Kl. 47 (1895) 109—174; St. Clair-Tisdall, The conversion of Armenia to the christian faith, Londýn 1896; H. Gelzer, Der gegenwärtige Bestand der armenischen Kirche, Zeitschr. f. wiss. Theol. 36 (1893) 1, 163—171; Aršak Ter-Mikelian, Die armenische Kirche in ihren Beziehungen zur byzantinischen vom vierten bis dreizehnten Jahrhundert, Lipsko 1892 (jednostranné). Srov. článek »Armenien« od H. Gelzera v Real-Encyclopaedie f. prot. Th. 3. vyd., 2 (1897) 63—92. — Pro Georgii (též Iberii, Grusii): Brosset, Histoire de la Géorgie, Petrohrad 1849 násl., Additions et éclaircissements 1851, table 1858. — P. J. Josselian, A short history of the georg. church, transl. by S. C. Malan. Londýn 1866; A. Leist, Georgien, Lipsko (1885). — Pro syrské Jakobity: Gregorii Barhebraei Chronicon eccles., edd. Abbeloos et Lamy, Löwen und Paris 1872—77, 3 svazky; H. G. Kleyn, Jac. Baradaeus, de stichter der syrishe monophys. Kerk, Leiden 1882. — Pro Kopty: J. U. Vansleb, Histoire de l'église d'Alexandrie, Paříž 1677 (dosud cenné); S. C. Malan, Original documents of the Coptic Church, Londýn 1872—75, 5 dílů; E. Amélineau, Étude sur le christianisme en Egypte au 7. siècle, Paříž 1887; E. Amélineau, Géographie de l'Egypte à l'époque copte, Paříž 1893 (mimo to celá řada jiných publikací Amélineauových obsahu

těžké obžaloby bych po nich přece nehodil ! Okolnosti, někdy až příliš mocné, přivodily a udržely politování hodný onen výsledek. Byl to především monofysitismus, nejpopulárnější blud doby starokřesťanské, tak svůdně vyhovující mystickému duchu nábožnosti východní, který zaujal theologické smýšlení východanů; uspokojoval více náboženský jejich cit, nežli nesnadná dogmatická definice koncilu chalcedonského. Na nestoriány působilo zase kouzlo theologického nacionalismu, který, jsa opakem krajního mysticismu, v každou chvíli hotov jest zavrhnouti vše, co se mu nezdá naprosto jasným, pochopitelným a srozumitelným, a zálibě v kritisoání raději obětuje blaživé porozumění tajuplné pravdě. Theologický systém

literárně historického); G. Macaire, *L'église copte, sa foi d'aujourd'hui* . . ., Kairo 1893; A. J. Butler, *The ancient Coptic Churches of Egypt*, Oxford 1884, 2 svazky; F. Wüstenfeld, *Synaxarium d. i. Heiligenkalender der coptischen Christen, aus dem Arabischen übersetzt*, Gotha 1879; B. T. A. Evetts, *Rites of the Coptic Church*, Londýn 1888. — Pro Aethiopii a Nubii: J. Ludolf, *Historia aethiopica*, Frankfurt 1681, komentář k tomu 1691 a Dodatek 1693; Duchesne, *Églises séparées*, Paříž 1896, str. 267—336 (zde i dřívější literatura); A. Rosov, *Prameny křesťanství v Nubii*, Kyjev 1890 (rusky); E. Trumpp, *Das Taufbuch der aethiop. Kirche, Abhandl. der bayer. Akad. d. Wiss. phil.-philol. Kl.*, 14 (1878) 3, 147 násl.; C. v. Arnhard, *Liturgie zum Tauffest der aethiop. Kirche*, Mnichov 1886. Srov. Bibliogr. etiopica, Milán 1891; L. Goldschmidt, *Bibl. aeth.*, Lipsko 1893. — Pro Nestoriány a křesťany sv. Tomáše: G. P. Badger, *The Nestorians and their Rituals*, Londýn 1852, 2 svazky; Th. Nöldeke, *Gesch. der Perser und Araber zur Zeit der Sassaniden, aus der arabischen Chronik des Tabari übersetzt*, Leiden 1879; Ch. Dallet, *Histoire de l'église de Corée*, Paříž 1874, 2 svazky; Fr. Görres, *Das Christentum im Sassanidenreiche*, Zeitschr. f. w. Theol. 1888, 449 násl.; A. Cleisz, *Étude sur les missions nestoriennes au 7 et au 8 siècle d'après l'inscription syro-chinoise de Sin-Ngan-Fou*, Paříž 1880; J. Heller, *Prolegomena zu einer neuen Ausgabe der nestorian. Inschrift und malayo-polynes. Section*, Vídeň 1886 str. 37 násl.; E. Chavannes, *Le Nestorianisme et l'inscription de Kara-Balgassoun*, Paříž 1897; E. Nestle, *Die Statuten der Schule von Nisibis aus den Jahren 496 und 590*, Zeitschrift für Kirchengeschichte 1897, 211—229; Chr. Harder, *Historiae primatium eccl. Nestorianorum ab 'Amro filio Matthaei arabice scriptae versionis specimen*, Neumünster 1890; W. Germann, *Die Kirche der Thomaschristen*, Gütersloh 1877; D'Avril, *La Chaldée chrétienne*, Paříž 1892.

obou skupin má tedy za základ hlavní směry lidského ducha, nevyhnutelně svádějící ke bludu, jakmile zanechají své harmonické souvislosti, čemuž však od počátku křesťanské spekulace jediné a výhradně zůstala věrnou církev katolická při svých rozhodnutích učení se týkajících. Ony však postavily se také proti sobě ve dvou znamenitých bohosloveckých školách na řeckém Východě, a řecí theologové, Cyrill Alexandrijský a Theodor Mopsuestijský, byli prohlašováni od východňanů obojího směru za jich autority a ctěni jako jejich duchovní otcové. Zodpovědnost žákova jest však tím menší nežli zodpovědnost učitelova, čím větší jest rozdíl mezi mistrem a žákem; zvláště když tento beze zlého úmyslu onomu špatně porozuměl. K tomu přidružilo se ještě zasahování moci politické, která pokoušela se z počátku marně o vnitřní smír a za Justiniana přikročila k násilnému zavedení orthodoxní víry. Jednání takovému vzepřel se duch náboženské svobody opponentů, a tento sám o sobě zcela ospravedlněný a ocenitelný cit svobody svědomí hnál východňany ještě mocněji v náruč církevního odloučení. Caesaropapismus východních římských císařů, jenž spočívá na konec v tom, že císařové sice byli křesťany, nikoli však idea císařství křesťanskou, a který tak mnohou ránu zasadil církvi východní, nesmí uváděti se mezi příčinami odštěpení církví východních od řecké na místě posledním.

Toto odloučení bylo však jen předehrrou k odloučení jinému, daleko vážnějšímu, mezi starým Římem a Římem novým, tvůrčím to dílem Konstantinovým.¹⁾

¹⁾ O tomto rozkolu existuje obšírná literatura, z části dějepisného, z části dogmaticko-polemického rázu. Ohledně dějin rozkolu srov. zvláště: Hefele, Conciliengeschichte 4², Freiburg 1879; A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung zw. dem Orient und Occident, Mnichov 1864—1865, 2 svazky; J. Hergenröther, Photius, s. Leben, s. Schriften und das griechische Schisma, Řezno 1867—1869, 3 svazky (z části namířeno proti Pichlerovi); A. K. Demetrapoulos, Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς λατινικῆς ἐκκλ. ἀπὸ τῆς ὀρθόδοξου ἐλληνικῆς Lipsko 1867 (ze stanoviska výstředně řeckého); Kattenbusch,

Při pozorování církve v celé její konkrétnosti byl hned od počátku patrný rozdíl mezi Východem a Západem. Rozdíl ten podmíněn byl územím a lidem, nadáním duševním a kulturním vývojem. Dokud prvotní láska křesťanů dosahovala oné intensity, o níž zanechala nám první tři staletí tolik dokladů, nebyl zmíněný rozdíl pocítován jako moment rozlučovací. Ve století čtvrtém nastal obrat. Založením Konstantinopole povstalo jak pro politický tak i pro církevní další rozvoj středisko nové, které stavělo se jakožto Nový Řím čím dále tím více proti Římu starému na Západě a uzavřením úzkého spolku s Antiochií a soupeřstvím s Alexandrií zatlačilo zároveň dřívější církevní těžiště na Východě. Této moci, kterou uznal již roku 381 sněm ve hradbách konstantinopolských shromážděný, dosáhla církev konstantinopolská přízní císařů, když stali se křesťany; bohužel, že ještě v téměř století zakoušeti jí bylo citelně svírající jejich ruky. Ale křesťanské císařství objevilo se samo záhy jako nový církevní činitel nadmíru důležitý. Politika církevní slavila svůj vjezd v posvátné klenby Církve a rozsela sítě církevního nesváru tam, kde dosud trůnily pokoj a shoda srdcí. Uvážíme-li dále, že s císařem vstoupily do církve i davy, které neprodělaly trpké školy pronásledování a nepocítily, jakou blaženost skýtá v době kruté tísně láska bratrská, nebudeme se diviti, že nadcházejí teď dnové, v nichž ochladnouti měla láska mnohých a křesťané přestali býti jedním srdcem a jednou duší.

Již mezi čtvrtým a osmým stoletím znamenati lze tu kratší tu delší rozkol mezi církví latinskou a řeckou v souvislosti se spory arianskými, monofysitskými a monotheletskými, jakož i u příležitosti prvního sporu o počtu obrazů. V téže době utvářely se vždy zřetelněji určité rozdíly v církevních obyčejích a kázni, které byly na sněmě trullském v Cařihradě již r. 692 tak stanoveny, že ostří jejich proti latin-

Lehrb. der vergl. Confessionskunde 1, Freiburg 1892 str. 73—124; Duchesne, Églises séparées, Paříž 1896 str. 163—227; Pisani, A travers l'Orient, Paříž [1897]. Str. 80 násl.

skému Západu namířené bylo patrné. Stoletím devátým nabývá vývoj vzhledu stále nebezpečnějšího. Vnitřní zmatky v církvi konstantinopolské, vyvolané vzrůstajícím vlivem císařů byzantských na poměry církevní, církevní otázkou bulharskou a nelibostí, s jakou nesli východní Římané zřízení nového císařství západního, přivodily ve vzrůstajícím se odcizování a zneprátení první akutní stadium — rozkol — se jménem patriarchy Fotia. Tento muž, v němž spojuje se na tehdejší dobu obdivuhodná učinnost s neobmezenou hrдостí národnostní a vysokou osobní ctižádostí, dovedl vtisknouti v protivy, mezi Východem a Západem se naskytající, určitý pochopitelný ráz, a zbudoval pro rozkol první theologický základ, jež podržely Řekové v podstatných částech až podnes. Tak stal se předním nositelem hnutí, jehož sice sám nevyvolal, kterému však důmyslem svým i energií své vůle rozhodně velice prospěl. Odměny za to se mu nedostalo; ode dvou císařů dvakráte sesazen, zemřel ve vyhnanství.

Nepřátelské hnutí proti Římu a Západu namířené s ním však pohřbeno nebylo; jeho dílo trvalo dále. Přes obnovené církevní spojení, jen koncem století X. přerušené, nemálo přispěl ku dalšímu nepřátelství všeobecný rozklad křesťanské kultury na Západě a hanebný stav, v nějž uvrhla italská feudální šlechta papežství. Nelze přičítati náhodě, že v tom okamžiku, kdy ujal se Lev IX. znovu myšlenky o všeobecnosti církve a započal prováděti úkol vytčený papežství, jasně vzplanul pod popelem doutnající plamen, a vývoj po staletí trvající našel svého zakončení r. 1054 v rozkolu, který úplně byl proveden teprve ve století třináctém.

Z tohoto náčrtku o vývoji východního rozkolu lze zřetelně poznati, že k celkovému resultátu spolupůsobily nejrozmanitější příčiny: politické a nábožensko-církevní, národnostní a theologické, kulturní a individualní, a v této trojí serii byly první příčiny účinnějšími druhých. Nejvíce bylo ovšem poukazováno na obou stranách na rozdíly nábožensko-církevní, které také byly v první řadě pocíťovány; avšak povo-

laný zástupce církve řecké, patriarcha antiošský Petr, zmiňuje se o jiné příčině, když napomíná cařihradského patriarchu Michaela Cerullaria, aby nekladl tak velké váhy na rozdíly v oboru církevních obyčejův a kázně, poněvadž už to je dosti, že »západní barbaři« správně smýšlejí o Bohu a Kristu; od nich že nemožno očekávati takového theologického vzdělání, jakým honositi se mohou Řekové, zářící světlem křesťanské kultury. Zde činí se zjevná zmínka o vlivu kulturních poměrův a zvláště pak lze vyčísti sebevědomí, jaké měli Řekové o duševní a kulturní své převaze. Sebevědomí to nebylo bezdůvodné; převyšovalať církev východní svým vzděláním až do konce XI. století církev západní; za to dosáhla kultura západní ve stoletích následujících výše, k jaké církev řecká nikdy ani přibližně nedospěla. Chceme-li poznati rozdíl za doby rozkolu, postačí jen srovnati jemný polemický spis mnicha Nicety Pectorata s drsnou odpovědí kardinála Humberta. Ký div, že mužové, kteří stáli r. 1054 proti sobě, jsouce povahy vášnivé, sobě neporozuměli, a tím i chyběla společná půda, kterou předpokládá každý smířlivý pokus. Z výroku patriarchy Petra lze nad to vyčísti i jasně moment národnostní, který vésti musil následkem celého utváření se Západu s novými jeho národy a byzantinismu cizí kulturou, na obou stranách k rozkolu.

Pozorujeme-li, jak všechny ty příčiny společně působily, představíme-li sobě celý předcházející vývoj, pak musíme vyznati, že se jednalo tenkrát více o otázku kulturní, nežli o otázku církevní, a že rozkol mezi obojí církví jest psychologicky a kulturně-historicky nutným zjevem v křesťanských dějinách kulturních. Tím není řečeno, že by osoby nebyly zodpovědny; ale tato zodpovědnost přece jen nalezne před forem dějin okolnost polehčující v nátlaku, jaký činily tehdejší všeobecné poměry. Historicky ovšem nemožno tvrditi, že pochybeno bylo jenom na straně Řeků; proto bylo by i nespravedливо, přičítati zodpovědnost za rozkol jen jim. Otázka, která strana měla v této neblahé záležitosti větší podíl na

osobní vině, jest již předem nesprávnou; nepoznává se v tom případě pravý význam událostí, které se sběhly ve století XI. a byly jen zakončením dlouho trvajícího vývoje, jenž nebyl ostatně dílem jednotlivců, nýbrž celé řady kulturních činitelů; neutralisování těchto bylo by však vyžadovalo veliké duševní síly a vysokého stupně pravého poznání pro potřeby církve, čehož tehda ani na Východě ani na Západě nebylo.

Ráz východního církevního rozkolu poznati lze ještě lépe z jeho následků, nežli z příčin. Dovídáme se z nich, že byl rozkol jednou z nejnešťastnějších událostí, které kdy sběhly se v církvi Boží na zemi, nešťastnou jak pro Západ tak i pro Východ.

Západ pozbyl nejúčinnějších prostředků vzdělávacích tím, že přestala klidná a užitečná výměna názorů s církví řeckou, která setrvala s dobou velkých učitelů církevních v živějším spojení nežli Západ, žijící v kulturních poměrech docela jiných. Místo dosavadního klidného styku nadešel s Východem theologický boj, a tak promrháno bylo mnoho sil, jichž se mohlo využít k rozřešení úkolů jiných. Jak velice byly by získaly velké středověké sněmy na zevnějším lesku, vnitřní ceně a církevní plodnosti, kdyby byli biskupové východní svorně projednávali se západními důležité otázky, jež tehda zodpověděti mělo křesťanství! Jak zcela jinak bylo by dopadlo veliké hnutí křižáckých výprav, kdyby byli našli franctí rytíři v říši byzantské bratrskou lásku a účinnou pomoc! Hojnost požehnání, jež bylo by vzešlo veškerému křesťanstvu, naproti úhlavnímu nepříteli jména křesťanského spojenému, dá se posouditi dle kulturního rozmachu na Západě následkem hnutí křižáckého, byť i původní myšlenka a vznešené cíle téhož hnutí byly došly uskutečnění jen v míře tak skrovné. Ale, nejen že křesťanství tohoto požehnání pozbylo, říši byzantské bylo nad to zakusiti nejtrpčího ovoce církevního rozkolu, úplného zničení dobytím Cařihradu Turky, zatím co Západ po zboření pevné bašty na Východě dlouhá staletí tonul v nebezpečí, státi se kořistí půlměsíce.

Ještě jiného nepříznivého výsledku pro Západ nesmíme přehlédnouti, totiž z menšení jeho církevního obzoru a omezení na země západoevropské. Na tyto soustředila se od století dvanáctého do šestnáctého působnost církevních činitelů, třebaš i papežství s očí nikdy nespustilo svého universálního úkolu. To však mělo za následek, že mnohá církevní zařízení, pro celou církev důležitá, tak se utvářila, že se hodila hlavně jen pro Západ, ale všeobecného církevního ducha zúplna nevystihla; proto také pocíťována byla od východanů jako jednostranné dílo latinské a podnes za takové jim platí.

Zničení říše byzantské bylo pro Východ nejtrpčím ovocem církevního odloučení, byť i ne ojedinělým a bezprostředním.

Nesmíme ovšem představovati si vnitřní stav církve řecko-orthodoxní jak před touto ranou, která přivedla i ji na pokraj záhuby, tak i po ní, jako nějakou jednotvárnou poušť. I tu potkáváme se s oasami, v nichž prýští se občerstvující prameny. Křesťanství ukázalo se přes nepříznivé okolnosti, za nichž bylo mu strádati, také ve svém byzantském zjevu jako skutečná moc kulturní. Obživující Duch Boží působil ve svatých tajemstvích církve řecké dále; kněžství, živý to pramen, kterým se prýští milost Boží, z ní nezmizelo, a nekrvavá oběť, která ve velebných liturgiích Východu dále se slaví, nemůže ani v církvi řecké postrádati účinků, jaké pokrm nebeský sebou přivádí.

Bylo by však trestuhodným pohrdáním svědectvím dějin, kdyby chtěl kdo popírati rozklad církve východní, jenž rozhostil se jako hluboký stín nad krajinami, které kdysi zářily v oslňujícím světle víry a života křesťanského. Jako pozbyla půda na Východě bujně své plodnosti, tak, zdá se nám, že i dědicové víry prvních dob křesťanských na Východě ztratili svěží produkční sílu a účinnou touhu tvořivou, jež na Západě skorem bez ustání byly v činnosti. Mocnému rozkvětu západní theologie od století dvanáctého neodpovídá v církvi řecké žádná paralela, a když po-

dařilo se rozvážné scholastice vniknouti ve století čtrnáctém do byzantských kruhů bohosloveckých, byla od rozhodujících theologův a mužů církevních zamítnuta jako theologický racionalismus. A zatím co vyvolili sobě mniši na Západě světodějně povolání, zúrodniti totiž půdu germánskou a nadchnouti mladé národy světlem křesťanských nauk i vlastním příkladem, jeví se mnišství východní, jehož netkly se nové životní proudy, Bernardem, Dominikem, Františkem do klášterů zavedené, ve stavu t. zv. zkostnatění. Činnost missionářská v církvi byzantské od jedenáctého století úplně se zastavila; ano, pole působnosti její čím dále tím více se menšilo.

Jakého zklamání dožili se však patriarchové konstantinopolští ve své naději, státi, jako papežové na Západě, v čele církve východní. Naopak, jejich vážnost klesala v téže míře, v jaké stoupala jich závislost na císařích. Sesazení a opětné dosazení, dle libovůle okamžitého vladaře, bylo jim od časů Fotiových vícekráté údělem. První, kterého potkala tato rána po dokonaném rozkolu, byl sám Michael Cerullarius. Císařem Isákem Commenem vypuzen do vyhnanství měl býti právě sesazen, když v tom schvácen byl smrtí (1058). Císař Isák Angelus na př. sesadil čtyři patriarchy. Pod Turky klesla dokonce důstojnost patriarchální častěji na stupeň prodávného zboží; až podnes zasedalo jen málo patriarchů na stolci patriarchálním klidně. Ani v posledním století nedařilo se lépe. Z četných patriarchů, kteří zastávali úřad od r. 1798—1898 (někteří z nich opětovně), zemřelo jenom šest v této hodnosti: Řehoř V. (1818—1821), Eugen II. (1821—1822), Anthimos V. (1841—1842), Meletius III. (1845), Germanus IV. (1852—1853), Jáchym II. (1873—1878), ačkoliv nastala na stolci patriarchálním 34kráté změna.¹⁾

¹⁾ Srov. Manuel J. Gedeon, Πατριαρχικοὶ πίνακες, Cařihrad 1884 (Krátké dějiny patriarchů cařihradských od Apoštola Ondřeje [!] až k resignaci Joakima III. 1884); A. Diomedes Kyriades, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία B. svazek, Atheny 1898 (od 1453—1897).

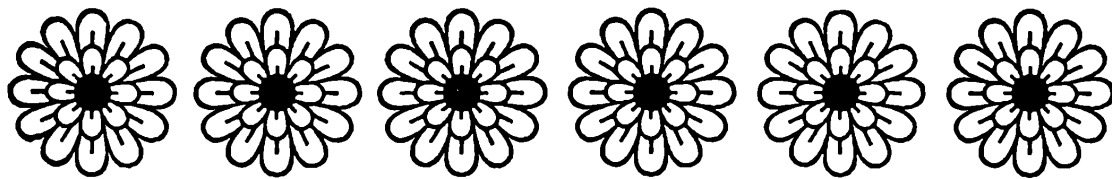
Jak ve světle zcela jiném ukazují nám dějiny p a p e ž s t v í ř í m s k é ! I na Západě nejednou vzplanul boj proti světovládě císařské, která chtěla, aby jí papežství sloužilo, od časů Hohenstaufovců až ke známým církevním zmatkům na počátku století devatenáctého. Ani zde nescházejí doby hlubokého ponížení, ni postavy, jež nebyly s to, aby dostály úkolu sobě svěřenému. Ale pozorujeme-li řadu papežů jako celek, pak můžeme ji směle nazvati p ř e s l a v n o u, nemající v celých dějinách světových sobě rovné. Výteční papežové středověcí nesklonili své šíje pod násilí, nýbrž podstoupili boj od císařů jim vnucený. Mužně a srdnatě potírali zásadu starořímské státní ideje, kterou překonalo křesťanství prohlášením rovnosti mezi lidmi, zásadu to o ujařmení velkých mass pro ukojení vladařské choutky jednotlivců, zásadu násilí jakožto rozhodujícího činitele nad svobodou a právem, duchu křesťanskému se příčí. Oni osvědčili se p r a v ý m i n á s t u p c i těch, kdož v prvních dobách křesťanství prohlásili zásadu dosud neslýchanou, ale která jediné mohla lid zachrániti: »Třeba poslouchati více Boha než lidí.« Oni vedli svobodu církve a právo náboženského přesvědčení k vítězství a bez nich byly by bývaly nejvyšší statky křesťanův udupány neúprosnou nohou násilí; proto také nebylo jejich vítězství dílem osobní vládychtivosti, třeba s i ve volbě konkrétních prostředků nezapřeli povahy lidské. Zmužilost a vytrvalost, s jakou za své přesvědčení bojovali, když postrádajíce skorem naprosto prostředků hmotných, stáli proti ohromné materiální moci Hohenstaufovců, vyvolá v každém nepředpojatém dějepisci opravdovou úctu a obdiv.

Dějiny patriarchů konstantinopolských nám o podobném boji proti caesaropapismu císařů byzantských nevypravují; a činí-li zmínku o úsilí některých patriarchů, uvolniti svírající je jho turecké, tož přece boje tyto nikdy nelze srovnati s oněmi. Jaký obrovský rozdíl by se nám však objevil, kdybychom srovnati chtěli velkolepou kulturní činnost papežů se skrovnými výkony patriarchů Nového Říma!

S pokořením svrchu naznačeným kráčelo ruku

v ruce i klesání duchovní moci patriarchův. Ve století šestnáctém vymanilo se z jich pravomoci celé Rusko (1588). Orthodoxní patriarchaty alexandrijský, antiošský a jerusalemský, metropolita cyperský a arcibiskup na hoře Sinai nebyli buďto nikdy pod pravomocí patriarchů konstantinopolských anebo ji dávno již se sebe setřásli. V devatenáctém století pozbyli Řecka (1850), Bulharska (1872 resp. 1883), Černé Hory (1878), Srbska (1879), Rumunska (1885), a další snahy za naší doby v zemích balkánských po odloučení povedou jistě k témuž výsledku. Ve skutečnosti totiž už není jednotné církve řecko-orthodoxní; rozpadla se na tolik částí, kolik politických mocí rozdělilo se v držení zemí, náleževších dříve k církvi řecké.¹⁾ Před důsledností idejí musí se skloniti dříve nebo později opravdová skutečnost; je-li však od zásady jednoty celé církve jednou upuštěno, pak jest každému dalšímu pokusu dělení v údu od organismu odloučeném ponecháno otevřené pole, a vetření se různých živlův a stran jsou otevřeny dvěře dokořán.

¹⁾ Srov. A. d'Avril. Les églises autonomes et autocéphales, *Revue des quest. hist.* 58 (1895) 149—195 (též separátně); La Serbie chrétienne, *Revue de l'Orient chrétien* 1 (1896) 7 n., 37 n., 335 n., 481 n., La Bulgarie chrétienne, l. c. 2 (1897) 5 n., 165 n., 271 n., 406 n.; L. Petit, *Règlements généraux de l'église orthodoxe en Turquie*, l. c. 3 (1898) 392—424. — Ohledně nejnovějších dějin řecko-orthod. církve srov. H. J. Schmidt, *Krit. Gesch. der neugriech. u. russ. Kirche*, Mohuč 1840; Pitzios, *L'église orientale*, Řím 1855; německy od H. Schiela, Vídeň 1857; O. Schneider, *Beitr. z. Kenntnis der griech.-orthod. Kirche Aegyptens*, Drážďany 1874; C. J. Jireček, *Gesch. d. Bulgaren*, Praha 1876; E. Gobulinskij, *Gesch. der bulgarischen, serbischen und rumänischen Kirche*, Moskva 1871 (rusky); Constandine, *Le patriarchat de Constantinople et l'orthodoxie dans la Turquie d'Europe*, Paříž 1895; V. Vanutelli, *Sguardi al Oriente* (Řím, 31 fasc. až 1896); Pisani, *A travers l'Orient* str. 134—238. Dějepisná data naléztí lze i v obšírné literatuře z poslední doby o otázce sjednocení. Srov. bibliografie v Krumbacherových *Gesch. der byz. Litteratur* 2. vyd. Mnichov 1897 str. 1087—96, jakož i v »Byzant. Zeitschrift«, *Internat. theol. Zeitschrift*, *Revue de l'Orient chrétien*, *Bessarion*, *Theol. Jahresbericht* od Holtzmann a Krügera.

II.

Ještě mnoho dokladů mohli bychom uvést na potvrzení, jak neblahým se stal východní církevní rozkol; avšak svědectví dějin o politování hodných následcích, které zasáhly o b ě strany, zní až příliš smutně, než abychom se jím déle obírali. Potěšitelnější jest, upoutati zrak ke s v ě t l ý m b o d ů m tohoto chmurného obrazu a uvažovati o p ř í č i n á c h, které n a d ě j í n á s naplňují ve šťastné rozuzlení naší otázky v době budoucí.

Jasnými body míním tu p o k u s y o s j e d n o c e n í¹⁾ obou církví. Celá řada papežův, od prvních

¹⁾ Srov. zvláště: Hefele, Die temporäre Wiedervereinigung der griechischen und lateinischen Kirche, Theologische Quartalschrift 29 (1847) 50—97, 188—259; 30 (1848) 179—229; J. Z h i s h m a n n, Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und römischen Kirche seit dem Anfange des fünfzehnten Jahrhunderts bis zum Concil von Ferrara, Vídeň 1858; Joh. Dräseke, Der Kircheneinigungsversuch des Kaisers Michael VIII. Palaeologos, Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie 34 (1891) 325—555; Kettenbusch, l. c. strana 124—182 — Sbírký dokumentů: C. Will, Acta et scripta, quae de controversiis eccl. graecae et latinae saec. XI. composita exstant, Lipsko

nástupců Lva IX. až k posledním předchůdcům Lva XIII., pracovala s větším nebo menším úspěchem, ale vždy s novou odvahou o vznešeném cíli, přivésti znovu Východ k jednotě církve katolické. Nečinili toho, jak tvrdí jistý předpojatý dějepisec, z úmyslů s o b e c k ý c h, ba naopak, plnili jen svou p o v i n n o s t samoděk vyplývající z jejich postavení. Chceme-li o tom se přesvědčiti, postačí studovati jejich snahy na základě pramenů; toto studium pramenů jest ovšem také nutnou podmínkou ku poznání pravdy a ryzího úmyslu, i když ve volbě prostředků více méně bylo pochybno. Již Řehoř VII. se pokoušel o sblížení, ale marně. Právě tak minulo se s výsledkem i několik

a Marburg 1861; Theiner a Miklosich, Monumenta spectantia ad unionem eccl. gr., Vídeň 1872 (14 listin od r. 1124 až 1582); L. Delisle in Notices et extraits de la bibliothèque nationale etc. 27, 2 (1879) 87—167 (několik dokumentů pro dobu od r. 1268—1278). — Ohledně sněmů basilejského a florentského: Hefele, Conciliengeschichte 7. svazek ve 2 odd., Freiburg 1869 a 1874; Nikephoros Gregoras, Die Verhandlungen zwischen der orthodox-katholischen Kirche und dem Concil von Basel über die Wiedervereinigung der Kirchen (1433 až 1437); Intern. theol. Zeitschr. 1 (1893) 39—57; Mugnier, L'expédition du concile de Bâle à Constantinople pour l'union de l'église grecque à l'église latine (1437—1438), Paris 1892 (z Bulletin du comité des trav. hist. et scient. Section d'histoire et de philol. 1892). J. Haller, Concilium Basiliense, Studien und Quellen zur Gesch. des Concils von Basel, 1. Stud. u. Documente 1431—1437, Basilej 1896; 2. Protokolle 1431—1433, Basilej 1897. Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos s. Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Silv. Syropulum ed. Rob. Creyghton, Hagen 1660 n. (Pojednání Syropulovo není sjednocení příznivé; srov. naproti tomu L. Allatius, In Rob. Creyghtoni apparatus... exercitationes, Řím 1655); pojednání ve prospěch sjednocení psané od Dorothea, arcib. mýtylenského, u Harduina, Concilia 9, Paříž 1714 strana 1—28; Th. Frommann, Kritische Beiträge zur Gesch. der Florentiner Kircheneinigung. Halle 1872 (stranické); Cecconi, Studi storici sul concilio di Firenze I. svazek, Florencie 1868 (nejlepší dílo, bohužel nedokončené); P. Kalligas Ἡ ἐν Φλωρεντίας σύνοδος. Μελέται καὶ λόγοι, Athény 1882 str. 3—181; Pierling. Les Russes au concile de Florence. Revue d. quest. hist. 52 (1892) str. 58—106 (poukazuje k tomu, že jest ve vatikánském archivě a ve florentském státním archivu ještě velké množství aktů, kterých dosud nebylo použito); J. Dräseke, Zum Kircheneinigungsversuch des Jahres 1439, Byzant. Zeitschr. 5 (1896) 579—586.

jiných pokusů pomocí sprostředkovatelů na př. Anselma z Canterbury na sněmu v Bari (1098), Petra Chrysolana, rodem Reka, arcibiskupa milánského (1113), Anselma z Havelberga, který přišel r. 1135 jako vyslanec Lothara II. do Konstantinopole. Bližší styky mezi Východem a Západem přivoděny byly výpravami křižáckými. Ale styky ty nemohly hned ze začátku prospěti sjednocení. Nedostávaloť se na obou stranách nejnutnějších kulturních předních podmínek. Západní rytíři neměli smyslu pro řecké způsoby, řecký mrav a řecký ritus. Byzantinci zase přehlédli mocné hnutí náboženské, z něhož čerpaly výpravy křižácké svou sílu. Císař i lid v nich spíše viděli politickou akci proti sobě namířenou, a tím i otřesení politické své neodvislosti, nežli hrdinný skutek náboženský.

Tyto obavy bohužel se vyplnily, když přivodila čtvrtá výprava křižácká, po vandalsky provedeném dobytí Cařihradu, založení latinského císařství. Dnové tohoto dobytí byli nejtěžší, jichž Byzanc až dosud byl zažil, právě tak osudní pro umění a vědu, jako bezvýslední pro pravý účel křižáckých výprav a škodliví pro vzájemný poměr mezi obojí církví. Navždy dlužno toho litovati, že první pádnou ránu nezasadil hlavnímu městu říše byzantské islam, nýbrž západní křesťané, jejichž vyšší zájem byl by naopak rozhodně vyžadoval sesílení této přední bašty křesťanstva. Latinské císařství mělo v zápětí zřízení latinského patriarchátu v Konstantinopoli; Innocenc III., který skutky křižáků rozhodně neschválil, dal se výsledkem zaslepiti. Jako přesazen byl západní lenní stát na Východ, aniž by se bylo na to pomyslilo, že nikde jinde nebude proň půda úrodnou, tak byla rovněž zřízena v Konstantinopoli církev latinská bez ohledu na dojem, jaký učiniti musilo podobné jednání na duchovenstvo i lid, zvláště když latiníci povýšení byli i na řecké stolice biskupské. Následky nedaly na sebe čekati: od Říma odštěpený řecký patriarchát trval dále v Niceji, tak jako tam založeno bylo řecké proticísařství. Když pak toto učinilo konec efemérnímu latinskému císařství r. 1261, vkročil i řecký patriarcha

vítězně znovu do Konstantinopole. Od onoho okamžiku dostoupila nenávist lidu naproti Západu výše, která měla se ukázati nepřekonatelnou. Smýšlení to dá se až příliš snadno vysvětliti; byloť reakcí národního uvědomění proti násilí. Účinky vytvořené násilím nebyly však ještě nikdy s to, aby trvale odpíraly tichému processu, který se odehrává ve znásilněném lidu. Západ podrobil čtvrtou výpravu křižáckou zasloužené kritice, která však vyzněla ještě smutněji nežli předmět, jehož se týkala. K ř i ž á c k á v ý p r a v a d ě t í r. 1212 jest nejlepším toho důkazem, kterak věřící lid věřiti přestal v nezištnost knížat; jenom děti považovány byly ještě za způsobilé, býti nástrojem všemohoucnosti Boží na Východě!

Obnovitel řeckého císařství, M i c h a e l P a l a e o l o g u s, odporu svého lidu naproti latinskému Západu nesdílel z důvodů politických; ba naopak, v opětovném spojení s Římem viděl jediný záchranný prostředek proti stále vzrůstající moci turecké. Papež Řehoř X. vyšel mu vstříc s největší ochotou, a na druhém všeobecném sněmu v Lyoně (1274) bylo na základě vyznání víry, jež předložil Řím císaři a tento podepsal, sjednocení slavnostním způsobem potvrzeno. Tím, že potrvalo jen na krátko, nejméně jest vinen císař byzantský. Velice ochotně přistoupil na další požadavky papežů Innocence V., Jana XXI. a Mikuláše III., což je tím význačnější, poněvadž měl vůči duchovenstvu a lidu postavení těžké. M a r t i n I V. se dal cizími vlivy přemluvit, obvinil Michaela z podvodu a lsti, a jako příznivce rozkolu a haerese jej vyobcoval (1281). Mezi těmito vlivy na prvním místě čítati dlužno přátelství papeže s K a r l e m A n j o u, který toužil po byzantské koruně císařské a Michaelovi vypověděl válku. Když tento brzy na to zemřel (1282), nastala nutně reakce. Hlavního vůdce našla v novém císaři A n d r o n i k o v i I I. (1282—1328), který patriarchu Jana Becca, sjednocení nakloněného, sesadil, a znovu povolal dřívějšího patriarchu Josefa, odpůrce jednoty.

Ovoce těchto protizákonných poměrův uzrálo v samé církvi byzantské, když vzplanul tam v polovici čtrnáctého století s p o r h e s y c h i a s t s k ý, který se

jeví bedlivému pozorovateli jako reakce řecko-národnostní theologie proti vnikání západní scholastiky. Vyvolán mnichem Barlaamem z Kalabrie, horšícím se nad podstatou učení hesychiastů, tohoto prazvláštního zjevu ve východním mysticismu, stal se naposledy důležitou církevní událostí a vyvolal velké literární hnutí, jehož účastníci se všichni tehdejší bohoslovci buďto jako přívrženci neb odpůrci hesychiastův. První však byli všichni nepřáteli Latiníků, kdežto poslední s nimi sympatisovali. Bohosloví přátel hesychiastů zvítězilo, a toto vítězství bylo tudíž zároveň i zamítnutím unie — se stanoviska církevního i bohosloveckého uvědomění Řeků.

Přes to nám připomíná jméno Barlaamovo nové vyjednávání o unii. Andronikus II. sám byl donucen hledati v předposledním roce svého panování připojení k Západu. Obrátil se na Karla Sličného ve Francii, který poslal r. 1326 za souhlasu papeže Jana XXII. k jeho dvoru dominikána Benedikta z Como. Následujícího však roku Karel zemřel, a Andronikus byl v květnu r. 1328 od svého nástupce sesazen.¹⁾ Andronikus III. (1328—1341) nastoupil politiku Michaelovu a svěřil Barlaamovi poselství do Avignonu, které však zůstalo bez výsledku, poněvadž nemohl souhlasiti Benedikt XII. s Barlaamem, domnívajícím se, že rozdíly dogmatické nejsou nikterak nebezpečny. Císař Jan V. (1341—1376, 1379—1391) učinil ještě více nežli jeho předchůdci; r. 1369 přišel do Říma a vstoupil v církevní obcování s Římem; u knížat západních však nenalezl podpory, které očekával za náhradu, a u řeckého duchovenstva i lidu nenašel jeho příklad ohlasu. Zatím horšily se poměry v říši byzantské den ode dne; r. 1374 byla skorem celá říše v rukou Turků. O sjednocení bylo tudíž vyjednáváno i za velkého západního rozkolu. Na sněm kostnický dostavilo se poselstvo císaře Manuele II. (1391 až 1425) a patriarchy konstantinopolského; ale tam byly v popředí jiné otázky, které otázku východní zatlačovaly

¹⁾ Srov. H. Omont, *Projet de réunion des églises grecque et latine sous Charles le Bel en 1327*, Bibliothèque de l'école des chartes 53 (1892) 254—257.

Když obdržela církev opětně bezpečnou nejvyšší hlavu v Martinu V., bylo v jednání úsilovněji pokračováno. Řekové žádali, aby sněm, na němž by se jednalo o sjednocení, odbýván byl v Cařihradě; tato žádost však byla od sněmu v Sieně (1423) zamítnuta, a Jan VIII. (1425—1448) se rozhodl pro nějaké Řekům pohodlné město italské. Eugen IV. chopil se celé záležitosti s velkou energií a vyřídil ji přes odpor sněmu basilejského, který hleděl získati pro sebe Řeky, ale byl od nich odmítnut. Ve Ferrare a pak ve Florencii byly sporné body projednávány podrobně. Ve většině docílena shoda bez velkých obtíží. Delší, bouřlivé porady předcházely přijetí »Filioque« či spíše prohlášení, že formule latinská shoduje se s řeckou. Tento bod zdá se tu skorem hlavní příčinou rozkolu. Snad pro kruhy bohoslovecké; pro širší kruhy církevní na Východě bylo však největší obtíží uznati primát. Docíleno prohlášení, které dočkalo se dvojitého výkladu, jelikož Řekové vykládali poukázání na předpisy všeobecných sněmů a na právní nařízení ve smyslu obmezovacím, kdežto Latiníci ve smyslu vysvětlovacím. Dekret sjednocení byl dne 6. července 1439 latinsky a řecky slavnostně přečten a podepsán, s podpisy papeže a císaře konstantinopolského v čele. První hradil všechny výlohy za cestovné i pobyt Řeků v Itálii a zásobil je ještě jinými prostředky, když opouštěli 26. srpna 1439 Florencii.

Po svém návratu potkali se u duchovenstva i u lidu s rozhodným odporem. Marek Eugenicus, metropolita efeský, který odepřel ve Florencii na dekretu o sjednocení svůj podpis a byl proto vychvalován za národního hrdinu, postavil se v čelo nepřátel unie; proti nim vystoupili Bessarion, Řehoř Mammass, Josef z Methony a jiní bohoslovci. Teprve r. 1452 mohlo býti sjednocení veřejně prohlášeno posledním císařem konstantinopolským Konstantinem XI. v Hagia Sophia (ve svatyni sv. Moudrosti). Protivná strana však se nepoddala a prohlásila, že chce státi se raději tureckou nežli latinskou. Přání to mělo býti až příliš brzy vyplněno. Dne 29. května 1453 padl Cařihrad; Konstantin zemřel smrtí hrdinnou, kříž

na kopuli velesvatyně sv. Moudrosti nahrazen byl půlměsícem. Dnové nezměrného zármutku a potupného otroctví nadešli církvi řecké, jež chopila se ještě příležitosti slavnostně odvolati na jedné synodě v Cařihradě sjednocení ve Florencii (1472), a v polemice proti Římu strávila poslední svou literární sílu. Mnoho let bolného ponížení uplynulo, nežli vzešla strádající církvi řecké na obloze, druhdy tolika hvězdami poseté, jitřenka lepších časů.

V tomto náčrtku uvedl jsem nejsmutnější stránky letopisů církevních dějin. Jak dojemným úkazem jest toto znenáhle klesání říše křesťanské, opuštěné za dnů největší nouze od křesťanského Západu, jehož síla ochromena byla politickými i národními rozmíškami. Zároveň však nejlepším důkazem, jak důležitou jest východní otázka církevní, jest ona okolnost, že brali císařové byzantští ve kruté své tísní vždy útočiště k církevnímu sjednocení. Bohužel nebylo možno, aby ony pokusy se zdařily; bylyť již předem neplodny stojíce na obou stranách ve znamení politiky a diplomacie. Politika a diplomacie však ještě nikdy se neosvědčily jako podporovatelkyně křesťanství a přítelkyně církve. Politické ohledy a úvahy nemohly zlomiti sílu kulturních příčin, z nichž, jak jsme seznali, povstal rozkol. V tom však vidím pravý důvod, proč středověké pokusy o sjednocení se nezdařily. Celková kultura středověku nebyla ještě takovou, aby umožnila daleký, jasný rozhled za hory domácích církevních, národnostních a politických poměrů. Vázanost císařů středověkých, jak duchovních tak světských, k domácí půdě byla až přílišnou, než aby bylo v nich vzklíčiti mohlo pravé porozumění pro zjevy cizí ať církevní nebo sociální. V tomto lpění na domácí půdě spočívalo také tajemství síly středověku, v něm však tkvěl zároveň i zárodek jeho slabosti; brániloť rozkvětu pravého universalismu, který jest netoliko uznáván za zásadu, ale vede také k dokonalým skutkům.

Za takových poměrů zdá se býti universální smýšlení většiny papežů faktem, jehož nelze vysvětliti obklopujícími je kulturními činiteli, nýbrž

který vyžaduje vlastní vnitřní sílu, jich úřad z vůle Boží a poslání od Boha. Pád Cařihradu universální snahy papežství nepohřbil. Bez ustání a zmužile kráčeli za tímto dávným cílem i po celou dobu novou. Řídíce se změnou poměrů, obrátili svou pozornost především ku potření Turků, zapřísáhlých nepřátel církve východní, kteří hrozili teď státi se také hrobaři křesťanů na Západě. Na sta svolání rozeslali, počínajíc Mikulášem V., prvním papežem z doby renesanční, ke knížatům západním, a nalezlo-li rostoucí nebezpečí se strany Turků konečně svůj hrob na půdě, na které stojíme (u Vídně), dlužno na místě ne posledním vděčnými za to býti papežům římským.¹⁾

Ve východní církevní otázce bylo po pádu Cařihradu rozhodujícím smýšlení Ruska, a k Rusku také upřeli teď papežové svůj zrak.²⁾ Tam zmařily se z nedostatku porozumění a použitím násilí snahy Isidora, metropolity kyjevského, který úsilovně se namáhal na sněmu ve Florencii o sjednocení. Jen jednou docíleno na synodě v Břestu na Litvě (1596) sjednocení s Římem, pro probuzení náboženského, duchovního a literárního života u jihozápadních Rusů nadmíru důležité, ale týkalo se jenom provincií Polákům odstoupených.³⁾ Vlastní Rusko bylo hned po pádu Cařihradu baštou východního církevního rozkolu a zůstalo jí až podnes. Nepřistoupilo ani na vážný výklad; na Kremlu nenalezl hlas Vatikánu ozvěny a ještě méně v Petrohradě. Za příčinu uvádím i zde poměry kulturní; diplomatické styky mezi Římem a Ruskem můžeme totiž zcela pominouti, poněvadž nedosáhly v příčině sjednocení nikdy ani nejmenšího výsledku.

¹⁾ Srov. L. Pastor, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, 2. vyd., 1—3 svaz., Freiburg 1891—1895, kde podrobně jsou vylíčeny tyto snahy papežů, počínajíc Kalixtem III.

²⁾ Srov. Pierling, *Papes et Tsars (1547—1597)*, Paříž 1890; *La Russie et le St. Siège*, Paříž 1896, 2 svaz. (od sněmu florentského až do r. 1601).

³⁾ Srov. A. Brückner, *Die russische-litauische Kirchenunion und ihre litterarischen Denkmäler*, *Archiv für slavische Philol.* 19 (1897) 189—201.

Rusko, které je teprve od století desátého a jedenáctého křesťanským, ale do řady států kulturních vstupovati počalo vlastně až Petrem Velkým (1689—1725), jest ještě dnes ve vývoji kulturním s námi sice souvěkém, avšak podobném středověkému. Proto také nepřekonalo podnes caesaropapismu, který dosud všechny křesťanské říše kulturně se vyvíjející více méně ovládal; ba má-li nynějšímu svému úkolu dostáti, nemůže ho ani postrádáti. Neváhám tudíž ani tvrditi, že oficielní Rusko ze své úvahy zcela vylučuji; od diplomatického vyjednávání mezi Římem a Petrohradem ze zásadních důvodů rozluštění otázky církevní totiž neočekávám, a pokud postrádá ruský lid vlastní své vůle ve věcech církevních i politických, pokud nedosáhla kultura ruská výše západoevropské, nedostává se nejnutnější přední podmínky pro toto rozřešení.

Ve století devatenáctém pozbyla ostatně východní církevní otázka rázu diplomatického, jaký měla ke své škodě po tolik staletí. Cestu k této nejnovější a nejvhodnější změně pokusů sjednocení připravil Pius IX. svými: *Litterae ad orientales* ze dne 6. ledna r. 1848,¹⁾ a podporováním činnosti missionářské mezi národy východními, neodvisle od smýšlení a úsudků dotyčných panovníků i bez jich diplomaticko-politického přispění. Za Pia IX. nabyl však více méně platnosti směr, na němž bylo ještě něco ze středověké politiky, touha totiž po latinisování Východu.

Pravý ráz díla ohledně sjednocení — jakožto dílo ryze církevně-náboženské — označil zcela zřejmě a určitě papež Lev XIII. ve své encyklice ke knížatům a národům ze dne 20. června 1894, která proto vyvolala i v kruzích protestantských jistý zájem.²⁾ Z jeho výkladů vyplývá jasně, že opětne sjednocení nemůže býti dekretováno s hora, nýbrž musí vyrůst ze samého nitra, jakožto ovoce vlastního

¹⁾ Acta Pii IX., 1. svaz. str. 78 násl.

²⁾ Srov. A. Harnack, *Das Testament Leos XIII*, Preussische Jahrbücher 77. svaz. (1894) 321—342. Pojednání Spullera, býv. ministra francouzského, v *Revue de Paris* 1894 ne mohu se dopátrati.

náhledu a osobního rozhodnutí. Právě tak vysvítá určitě z nejnovějších aktů Lva XIII., že se řídí v příčině sjednocení dokonce zásadou: *Východ Východanům*.¹⁾ Tím povznesena byla otázka na výši moderní kultury, a odstraněny nedostatky pocházející ze zcela jinak utvářené minulosti. Nejnovější program sjednocení možno tudíž označiti také jako první paprsek naděje pro budoucnost. Září nám ze starého Říma a jest nejlepším toho důkazem, že vznešený strážce na stěžni církve katolické rozumí naší době a potřeby budoucnosti oceniti dovede.

Minulé pokusy o sjednocení nebyly však přes nepříznivé poměry, za jakých se udály, bezvyslednými. Ovocem jich jsou východní s Římem sjednocené církve, čítající asi pět milionů křesťanů. Je to především šest východních patriarchátů: arménský patriarchát v Cilicii,²⁾ tři patriarcháty v Antiochii:

¹⁾ Již před zmíněnou encyklikou byla táž zásada zřejmou v rozhodnutích papežových ve prospěch východních, řeckých a slovanských světců, v bulle pojednávající o světcích Cyrillu a Methoději, apoštolech Slovanů, v založení, resp. obnovení arménské (1883) a maronitské kolleje v Římě (1891). V říjnu r. 1894 sešla se za předsednictví papeže konference sjednocených východních patriarchů, jejíž výsledkem jest konstituce „*Orientalium dignitas*“ ze dne 30. listopadu 1894. Dne 19. března r. 1895 dostalo se kommissi kardinálů pro církve východní stálého automního rázu. Naproti tomu uváděna byla zvláště v Anglii encyklika „*Satis cognitum*“ ze dne 29. června r. 1896 pojednávající o jednotě církve. Neprávem; neboť líčí pouze zásadní myšlenky o jednotě církevní vlády, s níž velmi dobře dá se srovnati samostatnost východních patriarchů jako takových. Z ustanovení Lva XIII. ve prospěch sjednocených Východanů lze ještě uvést: odloučení rusínské kolleje od kolleje řecké u sv. Athanáše v Římě, která rezervována byla chovancům řeckým, bulharským a melchitským (1896), povýšení apoštolských vikariátů malabarských na biskupství zároveň s odvoláním vikářů apoštolských a jich nahrazením domorodými biskupy indickými (1896), „*Motu proprio*“ ze dne 19. března roku 1896, jako doplněk ke konstituci „*Orientalium dignitas*“, jež upravuje vztahy mezi patriarchy východními, apoštolskými delegáty a latinskými představenými misijnáři na Východě, zavedení staroslovanské liturgie v Černé Hoře a mnoho pod.

²⁾ Od Řehoře XIII. Původně sídlil patriarcha na Libanonu v El-kurein nebo Bzommar. Piem VIII. založené arménské arcibiskupství v Cařihradě, od patriarchy neodvislé, bylo Piem IX.

Řekomelchitů,¹⁾ Maronitů²⁾ a syrský,³⁾ chaldejský patriarchát v Bagdadu (Babyloně)⁴⁾ a konečně, teprve r. 1895

bullou »Reversurus« ze dne 12. července 1867 opět zrušeno a Cařihrad určen za sídlo patriarchy. Patriarchát zaujímá mimo patriarchátní dioecesi cařihradskou v Turecku, Egyptě a ruském Arménsku dvě arcibiskupství (Siwas, staré Sebaste a Tokat, která však jsou sloučena) a patnácte biskupství: Adana, Aleppo, Amida, Angora (bývalá Ancyra), Caesarea v Kappadocii, Erzerum, Karputh, Marask, Mardin, Melite, Musch (zřízeno Lvem XIII.), Prusa, Trapezunt, Alexandrie, Artuin v ruském Arménsku. Dioecese Ispahan, zaujímající celou Persii, k patriarchátu nenáleží, ale jest patriarchou spravována. Sjednocení Arméni v Rakousku, Rusku a Itálii rovněž nepřináleží k patriarchátu. Počet katolických Arménů obnášel v roce 1890 asi 93.970 duší. Srov. Vernier, Histoire du patriarchat arménien catholique, Lyon 1891; W. Köhler, Die katholischen Kirchen des Morgenlandes, Darmstadt 1896 (Beiträge zum Verfassungsrecht der unierte-orientalischen Kirchen); Silbernagl, Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orientes, Landshut 1865 (z části zastaralé). Číslo jsme vzali z Wernerova »Orbis terrarum catholicus«, Freiburg 1891. Srov. též O. Werner, Katholischer Missions-Atlas, 2. vyd. Freiburg 1885; Katholischer Kirchen-Atlas, Freiburg 1888.

¹⁾ Církevně právní jeho poměry označeny jsou v konstituci Benedikta XIV. ze dne 24. prosince 1743 a v nových ustanoveních Lva XIII. Zaujímá čtyři patriarchátní dioecese: Antiochii, Cařihrad, Alexandrii a Jerusálém, 5 arcibiskupství: Aleppo, Brusa, Hauran (Bostra), Damašek, Homs (Emesa) Tyrus, 7 biskupství: Beyrut-Gibail, Caesarea Philippi Paneas, Baalbek (Heliopolis), Saida (Sidon), Ptolomais, Tripoli, Zahleh (Farzul, Mariamne). Patriarchovi přímo jsou poddány čtyři patriarchální dioecese a Damašek. Sídlí v bývalém klášteře Ain-Traz na Libanoně. Počet duší: 140.000. Srov. A. d'Avril, Les Grecs Melkites, Rev. de l'Orient chrétien 3 (1899), 1 násl., 265 násl.

²⁾ Od roku 1182. Církevní právo tam platné obsaženo jest v rozhodnutích nacionální synody r. 1786 na Libanonu. Patriarcha sídlí v klášteře Kanôbin na Libanonu. Patriarchát zaujímá šest arcibiskupství: Aleppo, Beyrut, Cyper, Damašek, Tyrus-Sidon, Tripolis a patriarchální dioecese Baalbek (Heliopolis) a Gibail-Botrys (Batum). Počet duší: 300.000, mezi nimi 400 kněží. Srov. Schnurrer, Die maronitische Kirche, Archiv für alte und neue Kirchengeschichte 1 (1814) 32 násl.; J. Debs, Les Maronites du Liban, Paříž 1875.

³⁾ Od roku 1783 Residence patriarchova jest v Mardinu v Mesopotamii. Zaujímá: tři arcibiskupství: Bagdad, Damašek, Homs (Emesa); šest biskupství: Aleppo, Beyrut, Diarbekir (Amida), Gezira, Mardin a Mossul. Počet duší: asi 40.000, mezi nimi 100 kněží (dle Pisaniho str. 261).

⁴⁾ Dějiny jeho nejsou dosud zcela jasny. Je to katolická část staré nestoriánské církve. Sídlo patriarchy: dříve Diarbekir, nyní

zřízený kopticko-alexandrijský patriarchát v Egyptě.¹⁾ V jinou skupinu možno zařaditi sjednocené církve ve východní Evropě, řecké katolíky v Dolní Itálii a Sicilii²⁾ a křesťany sv. Tomáše v Indii,³⁾ jejichž církevně-právní poměry a existenční podmínky jsou velice rozmanité, dle počtu jich přívržencův a politického svazku státního, k němuž přináležejí. Nejčetněji zastoupeni jsou sjednocení v Rakousko-Uhersku, a zde těší se také nejpríznivějšímu existenčnímu postavení, jak ještě ukáží. Trvání ostatních přes největší obtíže jest celému světu zjevným důkazem, jakou zvláštní sílu rozpínavou má církev římsko-katolická, a že nízké motivy, které bývají jak jim, tak papežům zhusta předhazovány, nemohou náboženský onen zjev opravdově vysvětliti.

Některé z nich ovšem zmizely pod příliš mocným nátlakem politických a kulturních poměrův a bezohledným utiskováním. První moment vystupuje zvláště

Mossul. Zaujímá dvě arcibiskupství: Diarbekir a Kerkuk; dse biskupství: Akra, Amadia, Gezira, Mardin, Mossul, Salmas, Seerth Sena, Urmiah, Zaku. Počet duší: asi 80 000 (dle Pisanio s. 272) Tvrzení W. Köhlera l. c. str. 9, že jest unie Chaldaeů toliko na papíře, jest vyvráceno již oznámením, které podal nový patriarcha Ebediesu V. Khayyath o své volbě do Říma. Při konsekraci nové kathedrally v Bagdadu dne 27. listopadu 1898 výslovně a veřejně se zmínil patriarcha o unii své církve s římskou. Srov. ostatně *Revue de l'Orient chrétien* 1 (1896) 433—453.

¹⁾ Srov. *Acta S. Sedis*, svazek 28 (1895) 257 násl. V „*Motu proprio*“ ze dne 26. listopadu r. 1895 určena jest rozsáhlost patriarchální v tom smyslu, že zaujímá celé místokrálovství egyptské, vyjímajíc jižní vedlejší krajiny a jest rozdělen ve tři dioecese: patriarchální dioecesi Alexandrii se sídlem v Kairo, dioecesi Hermopolis s biskupským sídlem v Minieh a dioecesi Theby (Diospolis) s biskupským sídlem Luksor v Horním Egyptě. Patriarchát jest prozatím spravován biskupem Cyrilem z Caesarea Paneas. — V Habeši jest apoštolský vikariát asi s 10.000 katolíky ritu etiopského.

²⁾ Nemají vlastních biskupů, nýbrž jen vlastní fary s duchovními řecko-katolickými, podřízenými biskupům latinským. Jich počet obnášel r. 1858 asi 41.000 duší. Srov. P. Rodota. *Dell' origine . . . del rito greco in Italia*, Řím 1758—63, 3 svazky; Köhler l. c. str. 70—74; J. Gay's *Aufsätze in der Byz. Ztschr.* 4 (1895) 59 násl. a *Rev. d'hist. et de litt. rel.* 2 (1897) 481 násl.

³⁾ Srov. *German*, *Die Kirche der Thomaschristen*. Gütersloh 1877. Počet jich prý obnáší v Kochinu a Travankore v jižní Indii asi 250.000 duší.

v dějinách unie Rumunů, která nastala za Innocence III., ale ve století šestnáctém, když přišla země pod nadvládu tureckou, zanikla, aniž obživne, dokud budou Rumuni pod vlivem ruským. Sjednocení Bulharů nastalo teprve r. 1861 za okolností, které daly se až příliš ve znamení politiky, než aby udržely trvale celý národ. K tomu přistoupila jako nový a pádný důvod pro rozkol snaha západních missionářů po latinisování. Přes to jest asi padesát tisíc sjednocených Bulharů pod třemi apoštolskými vikáři v Macedonii, Thracii a Cařihradě. Temnota, v níž zahaleno jest náhlé zmizení prvního arcibiskupa sjednocených Bulharů, Josefa Sokolského, ještě se nerozptýlila; udává se za příčinu na jedné straně zpronevření peněz, kdežto na druhé násilí se strany Ruska. Dějiny sjednocení církve v Rusku jsou dějinami utrpení, jež každého nepředpojatého pozorovatele naplniti musí opovrhováním pronásledovateli a obdivem pronásledovaných. V r. 1839 bylo zrušeno sjednocení uzavřené na synodě v Břestu r. 1596 a přes 2 miliony sjednocených donuceno přestoupiti do církve státní. Carové ruští dosáhli úplně svého cíle zničením posledního sjednoceného biskupství v Chelmu, nestarajíce se o proudy krve i slzí, které tekly pod ruskou knutou. Existuje-li přes to v Rusku ještě dnes přes 100.000 sjednocených, je to svědectví jich životní síly, nad něž stkvělejšího stěží bychom hledali. Slzy ony jsou rosou, předcházející ranní červánky, které zasvitnou v době budoucí i těmto církvím.

Ať už tedy v jistých kruzích sebe více se pohrdá sjednocenými východními a řeckými církvemi, nám připadají jako strastiplní zastanci velkolepé myšlenky církevní nezávislosti na moci státní, kterážto myšlenka přivedla křesťanský svět k jeho kulturní výši a povznesla jej nad dobu antickou; my v nich poznáváme opravdový důkaz toho, že ve všech křesťanských národech žije potřeba sjednocení a svorné práce v téže víře a v jedné, všecky meze národnostní přesahující, opravdové katolické lásce. My je pozdravujeme jako přední bojovníky katolicismu křesťanství, oné charakteristické přednosti, bez

níž by přestalo křesťanství býti spojující páskou lidí, v tolik různých národností a státních útvarů se rozpadajících, kteří uvědoměni byli o své jednotě teprve křesťanstvím. V jich vytrvalosti u víře a příchylnosti ke středisku katolické jednoty můžeme tedy vším právem pozorovati i druhý m o m e n t, naplňující nás n a d ě j í ve příští sjednocení všech církví křesťanských.

Jiný paprsek této naděje září z h o u ž e v n a t é h o l p ě n í církví východních na podstatných součástech křesťanství, takže jsou v nejužší shodě s církví římsko-katolickou, přes povědomé odchylky ohledně dogmatu, kultu a zřízení, kdežto je od protestantských církví dělí hluboká propast. Lpění to není však pouze instinktivním aneb ze zvyku; jestiž vědomé a s celou energií, jaké jsou schopni, úmyslné. Tomu nasvědčuje odmítnutí p r o t e s t a n t i s m u, když chtěl získati ve století šestnáctém a sedmnáctém Východ pro své novoty; jediný patriarcha, který vyšel vstříc těmto snahám, musil odpykati své pochybení životem. Podobným způsobem odmrštěna byla řeckou církví unie s biskupskou c í r k v í a n g l i k á n s k o u, o které se jednalo v letech šedesátých. Patriarcha Řehoř odpověděl na návrhy tónem přátelským, ale vytkl, že těch třicet devět článků církve anglikánské má příliš moderní vzhled. Zda potká se s větším výsledkem jednání, které započali s t a r o k a t o l í c i již r. 1874, a jehož opětne zahájení usneseno bylo za příznivých vyhlídek roku 1894 na kongresu vídeňském,¹⁾ o tom

¹⁾ Srov. Internationale theol. Zeitschrift 7 (1898) str 262 Kongressu (od 31. srpna do 3. září 1897)účastnilo se 56 osob z Rakouska-Uherska. Čechové a Slované byli na něm vyzváni odpadnouti od Říma a založiti národní církve od Říma neodvislé: tím prý znovu dojdou pozbylého spojení s orthodoxními církvemi na Východě. — Všechny ročníky tohoto časopisu obsahují zmínky o nynějších nábožensko-církevních sporných prouděch, právě tak poučné a pozoruhodné jako jsou tyto. Starokatolická církev čítá v Německu asi 50.000, ve Švýcarsku 70.000, v Rakousku nanejvýše 10.000 přívrženců. Jaká to nepatrná čísla u přirovnání se sty millionů vyznavačů církví řecko-východních, a rozdíl ten není vyvážen ani přiměřenou protiváhou náboženského uvědomění.

poučí nás budoucnost. Příznivější vyhlídky opírají se ostatně v poslední řadě o to, že mají církev řecko-orthodoxní a starokatolicismus společný starokřesťanský základ, ovšem s výrazem jednostranným, kterýžto základ byl od církví protestantských opuštěn. Skutečné sjednocení obou nezdá se tedy býti vyloučeno; bylo by však církevním zjevem, jemuž by pro nejistou budoucnost starokatolicismu přisouzen býti mohl úkol jen vedlejší a dočasný.

Ve veliké souvislosti s během všeobecných dějin církevních jsouc pozorováno, je zmíněné lpění církve východní na podstatných součástech křesťanství, třeba i mnoho škodlivého s ním bylo spojeno, opravdovým zjevem *Prozřetelnosti*. Síla, která spočívá v církvi sevřené a jednotné, jest nezměrnou. Tuto sílu však má dnes vedle církve katolické jen ještě křesťanský Východ, církev ruská ¹⁾ ovšem v menší míře nežli ostatní, ale i ona způsobem takovým, že patrný jest podstatný rozdíl vzhledem k církevně i nábožensky hluboce rozštěpenému křesťanstvu západnímu. V u d r ž o v á n í této síly nacházím v y s v ě t l e n í dosavadních kulturních poměrů na Východě, neboť byly nevyhnutelnou podmínkou, měla-li řečená síla býti zachována. Nejvyšším jejich cílem jest právě pohotovost neoslabené a nespotřebované síly náboženské pro budoucí rozvoj světového katolicismu, církve Boží, jíž sloužiti musí i sebe nepatrnější zjevy kulturní právě tak jako nejvyšší. S tohoto vysokého dějepisně filosofického stanoviska jsouc pozorováno, pozbývá i nábožensko-církevní roztržnění *Západu* svého temného rázu. Těmito protivami jeho síla ovšem ochromla, než aby dostáti mohl přerozmanitým úlohám, které naň vložila doba nová. Ale kdo by zneuznal p o s i t i v n í cenu, která v každém křesťanském církevním útvaru spočívá a spočívati musí, poněvadž jedenkaždý v sobě chová živly svět obnovujícího a přemáhajícího křesťanství! Proto nemůže nás svěsti

¹⁾ Srov. J. Gehring, *Die Secten der russischen Kirche* (1003—1897), nach ihrem Ursprung und innerem Zusammenhang dargestellt, Lipsko 1898. (Zde jest udána starší literatura.)

ani tvrdošijné lpění na starých útvarech na jedné, ani nevázaná touha po nových církevně-náboženských útvarech na druhé straně, abychom snad pochybovali o budoucnosti pravého katolického křesťanství. Církev katolická, a toť její vznešený úkol, třímá prapor pravého křesťanství po staletí, a kolem tohoto praporu seskupí se jedenkrát všechny ostatní církve křesťanské, až splní zvláštní úlohy, které jim Vládce nad národy a staletími byl vytkl.

V této naději, která jest neodlučitelná od přesvědčení o božské povaze křesťanství, sílí náš pohled na kulturní rozvoj za našich dnů. Charakteristický jeho rys spočívá ve snaze sblížení národy všech pásem a všech světových stran. Toto úsilí jest ovšem v přední řadě podněcováno zájmy politickými, hospodářskými, vědeckými, a v této realistické sféře objevuje se také před zrakem těch, kdož nehledí dále. Kdo však nahlíží hlouběji a dovede z minulosti vyčísti vysvětlení doby přítomné, přesvědčí se o tom, že konečný cíl zimniční činnosti, která vyšla od národů křesťanských a obírá se hlavně národy nekřesťanskými, spočívá v podporování nejvyšších zájmů lidstva. Tyto jsou však dle svorného svědectví všech staletí náboženské; jestliže pak náboženské, tedy bez odporu křesťanské, a jestliže křesťanské, tedy v poslední instanci křesťansko-katolické. Věčné zájmy, k tomu pobádající, jsou právě prostředkem, jehož použito bylo vždy a všude Ředitelem dějin světových ve službě cílův ideálních. Jakmile však zajištěn bude těmto dostatečný základ, pak vstoupí také celá východní otázka církevní do nového stadia. Pomine též jednostrannost, jakou ve středověku navzájem se odsuzovaly Západ a Východ, a nadejde všestranné a spravedlivé ocenění předností obou. Pak dosažen bude i široký základ a rozevře se daleký rozhled, přesahující obmezený obzor jednotlivých osob, neboť celý Východ a celý Západ bude tu před zrakem pozorovatele.

První účinky tohoto zpětného působení sblíživších se národů na poměry nábožensko-církevní a

konfessionální jeví se v odbývání kongressů náboženství v Chicagu a Štockholmu, a v zakládání spolků, které považují sjednocení křesťanstva více méně jasně a určitě za cíl svých snah. Kongress, odbývaný v Chicagu, na němž předsedal biskup katolický, neměl rázu učeného; za to nebyla církev katolická zastoupena na »prvním nábožensko-vědeckém kongressu« ve Štockholmě.¹⁾ Lituji toho, mají-li vinu, kdož jej svolávali; neboť církev katolickou nelze beztrestně ignorovati na kongressu, který se zove nábožensko-vědeckým, a chce-li opravdu býti nábožensko-vědeckým, a nikoli snad nábožensky a církevně strannickým.

Spolky s účelem, podporovati sjednocení církví, povstaly již dříve. V Německu na zřeteli mají především interkonfesionální poměry v říši samé, a obírají se řečeným cílem ve vážném časopise »Ut omnes unum«. Anglická společnost sleduje v »Union-Review« cíle další. Ve Francii založil Pizipios-Bey r. 1853 křesťansko-východní společnost, která si všímala hlavně církví východních.²⁾ Francouzské časopisy: »Revue de l'Orient latin«, »Échos d'Orient«, »Revue de l'Orient chrétien«, »Revue de l'église grecque unie« a j. věnují z části své sloupce náboženským hnutím na Východě. Od roku 1896 vychází v Itálii časopis »Bessarione«, jehož snahou jest, podporovati pokus o sjednocení, vyvolaný Lvem XIII.; měl by však více přihlížeti k momentu historicko-vědeckému.

I v Rusku nastalo v letech šedesátých hnutí, vyšlé z přesvědčení, že církev ruská není s útoky, které na ni činí nihilismus, zbudovaný na přírodovědeckém evangeliu materialismu a atheismu, dokud považována bude v první řadě za policejní prostředek ve službách státu.

¹⁾ Zpráva o kongressu, od 31.srpna do 4. září 1897 odbývaném, podána jest v »Zeitschrift für Missionskunde und Religionswissenschaft« 1898, 1. sešit. Nejdůležitější rozpravy budou přeloženy do němčiny. Některé z nich již vyšly u Mohra ve Freiburgu.

²⁾ Krátké její trvání zavinila bezpochyby nedůvěra v povahu zakladatelovu, který později vášnivě útočil na Řím.

Proto uvedli knížata Gagarin ¹⁾ a Gallicin ²⁾ ve svém programu sjednocení s Římem jakožto jedinou cestu k znovuzrození církve ruské, a že hlas jejich nezněl v daleké říši na prázdno, nasvědčuje přestoupení členů z prvních a nejvznešenějších rodin ruských ke kato-
licismu. ³⁾

Nestranný jeden pozorovatel ruské církve ⁴⁾ tvrdil před několika lety, že vychází nemalý počet nihilistů z duchovních výchovavacích škol ruských: nejlepší to důkaz, že nejsou s to, aby účinně potíraly výhony moderní kultury, vnikající čím dále tím více do Ruska. Vzmáhající se odpor vzdělaných kruhů ruských proti církvi státní jest ostatně nutným výsledkem duševní inferiority kléru, který jeví na kulturním pokroku doby přítomné nejmenší účastenství, a proto není také s to, aby účinně vyhověl novým potřebám. V Rusku dochází nyní potvrzení dvojí pravda, zkušeností nabytá, totiž, že církev v téže míře stává se neplodnou, v jaké upadá v područí vlády, nejsouc povolána jí sloužiti, nýbrž poroučeti ve jménu Božím a k dosažení blaha; a pak, že jen volná, kulturně mocná a pokroku schopná církev je s to, aby byla lidstvu vším, kdežto nevolná a liknavá zdá se mu břemenem, které svrhne se sebe při nejbližší příležitosti. Nepochybují o tom, že raziti si bude tento náhled tím dále cestu v Rusku, čím více vstoupí země do styku mezinárodního.

V Cařihradě, sídle řecko-orthodoxního patriarchátu, jakož i v Řecku ⁵⁾ zjednávají si průchod podobné proudy. Je tam strana laiků, která ve sjednocení s Římem výslovně vidí spásu církve řecké, zatím co strana hellenistická o to se přičiňuje, aby svrhla se sebe ruské poručenství. Řekové uznávají převahu the-

¹⁾ La Russie sera-t-elle catholique? Paříž 1856, německy, Tübingen 1857.

²⁾ L'église russe est-elle libre? Paříž 1861.

³⁾ Srov. v. Hammerstein, Die Zukunft der Religionen, Trevír 1898 str. 116.

⁴⁾ H. Dalton, Die russische Kirche, Lipsko 1892 str. 34.

⁵⁾ V Athénách vychází od r. 1895 katolický list 'Αρμονία, redigovaný Th. Skassisem, s úmyslem docíliti sjednocení.

ologické vědy na Západě, a každoročně přicházejí řeční duchovní i mniši do Německa, aby se tam dale vzdělávali ve studiích bohosloveckých. Navštěvují všék z pravidla fakulty protestantské; a má-li také duch, skorem všude tam vanoucí, jen velice málo již společného s duchem církve řecké, jest celý rozkvět bohosloveckého vzdělání v církvi řecké přece jen výsledkem zmíněného styku s vědou Západu. Vyhýbání se fakultám katolickým jest objektivně zcela bezdůvodným; vždyť nejsou ústavy na víru obracejícími a mohou vším právem dovolávati se své objektivní vědeckosti. Nepochybně pomine tento předsudek Řeků brzy.

Veškera uvedená hnutí, směry a proudy, pocházející z kulturního stavu nynější doby, mají svou budoucnost a budou vyvíjeti se ještě dále souvisle se vzrůstajícím se sblížením národů.

Tyto kulturní poměry, kterým nutně padla za obět i nesnášlivost Turecka, mají také za následek, že se rozmnožily v minulém století a zvláště v poslední době i na Východě ústavy a instituce katolické církve, a mohou takto přímo působiti v Bulharsku, Macedonii, Thracii, Malé Asii, Syrii, Mesopotamii na Východany. Vedlo by daleko, kdybychom podrobněji chtěli líčiti působení jednotlivých řádův a kongregací: Františkánů, Kapucínů, Jesuitů, Assumptionistů, Passionistů, Lazaristů, Resurrectionistů, Školských Bratrů, četných kongregací ženských na Východě. Přehled jejich činnosti a výsledků, jakých docílily, udávají ostatně různé časopisy, z nichž nejbližším nám jest časopis »Katholische Missionen«, vycházející (od r. 1873) ve Frýburce.¹⁾

¹⁾ Týž časopis vychází v řeči francouzské od roku 1868, italské od r. 1872, hollandské od r. 1876, španělské od r. 1880, polské od r. 1882. V četnějších ještě řečích vycházejí »Annales de la propagation de la foi«, orgán lyonského spolku pro rozšíření víry od r. 1822. Cenným ohledně východních misii jest zvláště orgán německého »Palaestina-Verein«: »Das heilige Land« (Kolín od r. 1857). — Pro dějiny katolických misii na Východě, jichž prvními zástupci byli Benediktini, Františkáni a Dominikáni, (tito založili dohromady 1252 »Societes fratrum peregrinantium«),

Působení to nemůže zůstat bez hojného ovoce; vždyť vychází z nejvznešenějších pohnutek náboženských, a jest doprovázeno nejušlechtilejšími snahami mravními, jaké jen sídliti mohou v srdci křesťanském. Bude však tím plodnějším, čím více vystříhati se budou všichni a hlavně správci jednotlivých ústavů všelikého politického i církevně-politického stranění, čím větší dají přednost universálním cílům katolické církve před smýšlením národnostním a považovati budou charitativní i kulturní činnost za svůj přední i nejvznešenější úkol, a čím větší bude porozumění pro zvláštnost a individualitu východanů.¹⁾

—
které však dosud nebyly zvláště a podrobně vyličený, srov. Henrion, *Histoire général des missions*, Paříž 1844—1847, 2 svazky; německy, Schaffhausen 1847—1852, 4 svazky; P. Wittmann, *Allgemeine Geschichte der kath. Missionen*, Kolín 1857 až 1865, 5 svazků; T. W. M. Marshall, *Christian Missions, their agents, their method and their results*, 2. vyd. Londýn 1863, 2 svazky, německy, Mohuč 1863, 3 svazky; E. Louvet, *Les Missions catholiques au 19 siècle*, Lille 1894; A. Carayon, *Les Jésuites en Russie et dans l'Archipel grec*, Paříž 1869; Michel, *Les missions latines en Orient*, *Revue de l'Orient chrétien* 1 (1896) 37 násl., 88 násl., 91 násl., 379 násl.; 2 (1897) 94 násl., 176 násl. Dějiny latinské církve v Cařihradě napsal A. Bélin, *Histoire de la latinité de Constantinople*, 2. vydání obstarané P. Arsénem de Chatel, Paříž 1894; k tomu Miltenberger, *Zur Geschichte der lateinischen Kirche im Orient im 15. Jahrh.*, *Röm. Quartalschrift* 8 (1894) 275—281 (z listin vatikánských od r. 1417—1425). Nynější missie latinské na Východě rozpadají se v 5 delegací: Malá Asie, Mesopotamie, Syrie, Egypt s Arabií, Persie. Počet latinských katolíků na Východě obnáší asi 80 000. — Ohledně missií protestantských srov. H. Gundert, *Die evangelische Mission*, 3. vyd. Calw 1894; *Allgemeine Missionszeitschrift*, herausg. v. Warneck (Berlín); *Evangelisches Missionsmagazin* (Basilej); *Zeitschrift für Missionskunde und Religionswissenschaft*, hrsg. v. Arndt, Buss und Happel (Berlín).

¹⁾ Nesmí se přehlédnouti, že sjednocení východní patriarchové otevřeně poukázali v konferenci patriarchů, v Římě r. 1894 odbývané, na obtíže, které jim působí na Východě výstřední zastanci ritu latinského, a žádali o zřízení zvláštní, z Východanů sestávající, od Propagandy neodvislé kongregace pro záležitosti církví východních. Rozdělení propagandy ve prospěch zvláštního oddělení pro Východ bylo ostatně i předmětem požadavků biskupů na sněmu vatikánském. — Proti přílišné horlivosti missionářů latinských, která, byť i sebe lépe míněna, přece jen snahám po sjednocení neskonale škodila, vyslovili se papežové častěji.

Oni jsou tlumočníky, jimiž vzdává křesťanský Západ svou vděčnost Východu, vznešeným úkolem jejich pak jest, zavést proudy křesťanské kultury, které odtamtud jsme obdrželi, znova do země, z níž byly vyprýštily a kde prameny, druhdy tak bohaté, tekou již jen poskrovnu. Při tom však nesmějí zapomenouti, že nejpo-
volanějšími prostředníky ku znovunabytí odštěpeného Východu nejsou latiníci, nýbrž katoličtí východané sami, kteří páskami téže národnosti, téže řeči a téže církevní liturgie se svými odštěpenými bratřími jsouce spojeni, nepoměrně bližšími jim jsou, nežli latiníci.

Skutečně také panují na mnoha místech mezi sjednocenými a nesjednocenými téhož ritu přátelské styky, jejichž důležitost v otázce sjednocení podceňovati nelze, a na zkušenost učí, že bývají často latiníci oběma stranám nesympatickými.

Za těchto okolností není ovšem příčiny, proč bychom se vzdávali naděje; neboť nejlepší kulturní snahy za naší doby napomáhají sjednocení, nabývajíce tím samy nového významu a nové síly. Vzájemným tímto účinkováním stane se však sjednocení dílem kulturním v nejvznešenějším smyslu slova. Kdo tedy věří v budoucnost nynější kulturní práce, tak jako my, nebude ani na okamžik pochybovati, že sjednocení se podaří.

Jako září první paprsek naděje ze Starého Říma, tak poslední vysílá země nejstaršího východního patriarchátu, starověký, kulturní Egypt. Tam, u schismatických Koptů, padl hlas Lva XIII. v úrodnou půdu.¹⁾ Během dvou let (1895—1897) přestoupilo více nežli šest tisíc k unii. Deset osad žádalo o katolické kostely a katolické školy, a dnes je mají přispěním obětavých příznivců, mezi nimiž zlatými písmeny září vznešené jméno našeho jubilejního císaře a krále,

¹⁾ V roce 1896 oznamovaly různé listy přestoupení syrsko-jakobitského arcibiskupa Řehoře Abdullaha z Diarbekiru k církvi katolické. Podávám zprávu tu s výhradou. O různých výsledcích činnosti syrsko-katolického patriarchy Behnam-Benni, který zemřel r. 1897, činí se zmínka. V Jerusalemě přestoupil k unii r. 1894 kopticko-schismatický biskup Basilius. O těchto jednotlivých případech skorem nikdy s naprostou jistotou se nedovíme.

F r a n t i š k a J o s e f a I., který přispěti ráčil 45.000 fr. Již v listopadu r. 1895 obnoven byl Lvem XIII., jak podotknuto, p a t r i a r c h á t alexandrijský.

Dne 18. ledna 1898 sešel se první katolicko-koptický s n ě m, a od té doby činí dílo sjednocení pokroky další. V květnu r. 1898 bylo již 13.000 sjednocených¹⁾ a v říjnu téhož roku zřízen byl v Tahta seminář pro výchov domorodých kněží koptických.

Výsledky byly by ještě mnohem stkvělejší, kdyby aspoň přiměřeně mohla býti ukojena touha schismaticů po kostelích a školách, a jich náboženské i kulturní potřeby.

V pravdě! Duch sv. A t h a n á š e, předního bojovníka za jednotu církve v době zmatkův arianských, obživil v Alexandrii a uvádí v pozdních dobách zrozené své syny zpět v lůno církve, pro niž tolik byl vytrpěl!

Tyto blahodárné, potěšitelné události mají větší cenu, nežli synodální odpověď patriarchy cařihradského Anthima VII. (1895), (který byl donucen již po tříletém panování r. 1897 vzdáti se své důstojnosti) na encykliku papežovu.²⁾ List ten vydává nejlepší svědectví o tom, že v kruzích, z nichž vyšel, ohledně otázky, námi projednávané, »nic nezapomenuli a ničemu se nepřiučili.« Kdyby nebyl datován, mohli bychom jej pokládati za jeden z četných polemických spisů, sepsaných od století jedenáctého až do patnáctého, jimiž oplývají knihovny Východu i Západu. Pozoruhodný rozdíl spočívá však v tom, že redukoval patriarcha odchylky církve východní od zá-

¹⁾ Srov. L. v. Hammerstein, die Zukunft der Religionen, Trevír 1898, str. 124—129; G. Macaire, Histoire de l'église d'Alexandrie depuis s. Marc jusqu' à nos jours, Kairo 1894; P. Renaudin, Les Coptes jacobites et l'église romaine, Paříž r. 1894; separátně z »Science catholique«. Počet koptických křesťanů obnáší asi 608.446 z 9,766.400 obyvatel.

²⁾ Uveřejněna v časopise Ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια dne 29. září 1895. Výtah její v řeči německé od Laucherta nalézt lze v Internat. theol. Zeitschr. 4 (1896) 1—13. — Nejlépe ji vyvrátil L. Duchesne, Églises séparées str. 59—112. Méně zdařilé jsou polemické spisy J. B. Baura, Argumenta contra orientalem ecclesiam ejusque epistolam encyclicam, Innomostí 1897 a S. M. Brandiho, Dell' unione delle chiese, 8. vyd. Řím 1896.

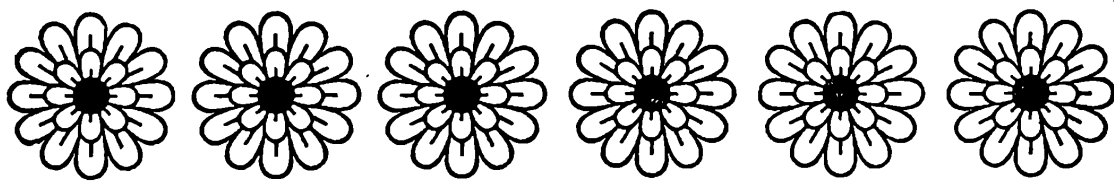
padní na osm, kdežto tenkrát bylo jich napočteno šedesát. Tato redukce potvrzuje, že již neodsuzuje církev řecká tak příkře vše, v čem liší se od ní církev římská, což jest významným krokem ku předu. Osm zbývajících sporných bodů proberu důkladně ještě později.

Jak málo jest obeznámen patriarcha cařihradský Anthimos s bohosloveckou vědou nové doby, dosvědčuje již jeho tvrzení, že jest apoštolská činnost sv. Petra v Římě dějinám naprosto neznámou. Mínění to jest až příliš naivní, abychom je zvláště ještě vyvraceli; vždyť všichni proslulí církevní dějepisci naší doby zastávají se pravého opaku, ať už náležejí k jakékoli straně. Ještě význačnější pro kulturně historické poznání patriarchy jest jeho požadavek, aby zaujala římská církev stanovisko, jaké měla ohledně svého vývoje ve století devátém, tak jakoby některé století, zvláště pak deváté, mohlo býti absolutním měřítkem, zda a kterak jest křesťanství schopno se vyvíjeti, a jakoby dosíci se mohlo opětne sjednocení toliko sebevraždou jedné církve! Tvrzením, že se utvářily rozdíly mezi obojí církví teprve po století devátém, staví se patriarcha ve zřejmý odpor s dějinami a dává odpůrci svému do rukou smrtící zbraň. Odvolávání se konečně na sedm prvních sněmů, jakožto jediné platné instance ve věcech víry, spočívá na osudné chybě; zaměňuje se totiž vývoj křesťanství v národě řeckém a za řecké kultury (který skutečně byl sedmým stoletím v podstatě ukončen) se zásadní jeho schopností vyvinovati se v kterémkoli národě a při kterékoli kultuře, jakož i se skutečným jeho dalším rozvojem, kterého dosáhlo v pozdější době na Západě.

Synodální list, který má tolik podstatných chyb a s otázkou církevně i kulturně historicky tak složitou až příliš lehkomyšlně sobě zahrává, nemůže býti považován za hlas rozhodující. Přítomnost a ještě více budoucnost přejde přes tento výrok k dennímu pořádku a půjde bez překážky dále cestou, kterou jí předpisuje intensivní a důkladné studium východní církevní otázky. Synodální list nezmařil také žádné naděje; nanejvýše kdyby se byl kdo domníval, že se

zřekne patriarcha a synodální členové orthodoxní církve na první zavolání papežovo svého, takměř tisíciletého přesvědčení a beze všeho odporu přestoupí do tábora církve latinské. Kdo ví, jakou moc má přesvědčení nábožensky-církevní, třebas i s dějinami a pokročilejší dobou nesouhlasilo, ten nikdy se nekojil podobnou nadějí.

Naše naděje neopírá se však o souhlas osobností pomíjejících, nýbrž o sílu vše překonávající jediné pravdy křesťanské a o moc božské milosti. A že doba uskutečnění se blíží, toho zárukou jsou nám paprsky naděje, o nichž jsme se zmínili, a které svítají nám na důkaz, že očekávání Lva XIII. vším právem jest odůvodněno.

III.

Úplné uskutečnění této naděje závisí na společné práci všech katolických křesťanů. Vždyť se jedná o záležitost církevního prvního řádu, která nepřestane zmítati myslí lidskou, dokud nebude uspokojivě rozřešena; žádný katolík a žádný katolický národ nesmí se chovati k ní lhostejně, nechce-li se prohřešiti proti svému katolickému jménu. Ještě více! Ve svém celém rozsahu jest otázka sjednocení křesťanskou záležitostí všeobecnou, co nejúžeji souvisíc se vznešeností i silou křesťanství. Myšlenka katolická byla vyjádřena o prvních svátcích svatodušních v Jerusalemě, a od té doby jevila se stále jako kvas, jehož síla není pozemskou, a tudíž ani mocnostmi vezdejšími trvale potlačena býti nemůže. Kdo tedy rozebírá teprve otázku, zda sjednocení všech církví vůbec jest žádoucí, a odpovídá záporně,¹⁾ dává na jevo, že buďto podstatě sjednocení špatně rozumí aneb pozbyl vědomí o absolutním rázu kře-

¹⁾ Tak činí na př. G. Krüger, Die neueren Bemühungen um Wiedervereinigung der christlichen Kirchen, Lipsko 1897 (Hefte zur »Christlichen Welt« Nr. 28.)

stanství. Tento ráz naprosto platné pravdy nepřipouští totiž volného zápasu mezi jednotlivými útvary církevními v tom smyslu a v té míře, jako jest přípustný podobný zápas mezi relativně stejně oprávněnými činiteli života politického a kulturního.

Povolání Rakouska ke společné práci ohledně sjednocení vztahuje se, jak jsem se zmínil hned na počátku, jmenovitě na církev východní. Povolání to vyvozují z trojí okolnosti, a to ze zeměpisné polohy, z dějin a z církevních poměrů Rakouska.

Pohled sebe povrchnější na politickou mapu Evropy poučuje nás o tom, že jest Rakousko-Uhersko nejvýchodnější katolickou monarchií, která bezprostředně hraničí s hlavním územím církví řecko-orthodoxních a jest s nimi v rozmanitém politickém i hospodářském styku. Styk ten osvědčil se však od prvního rozšíření se křesťanství jako prostředek missijní, byť na to i nikdo zvláště nemyslel, a to jednoduše vzájemným obcováním a působením osob k různým náboženským společnostem příslušných, jakmile jejich styk se povznesl v ovzduší duchovní. Ale i k tomuto styku nehledíc, katolíci rakouští mají povinnost, zabezpečiti katolickému smýšlení ve státu i církvi, v postavení společenském i kulturním, rozhodující slovo uvnitř a účinný vliv na venek. Třebas i předpisy státoprávní na to se neohlížely, tož přivádí sebou již vlastní síla skutečných poměrů, že jest Rakousko pokládáno v celém světě za moc katolickou a přední baštu katolicismu naproti Východu. A jako taková osvědčilo se také ve svých dějinách.¹⁾

Rod habsburský viděl po více nežli šest století svou největší chloubu ve věrné oddanosti k církvi katolické a v energickém hájení katolické víry; korunám svým zemím vtiskl také, pokud sám o jich osudech rozhodoval, ráz eminentně katolický.

¹⁾ Vztah Rakouska ke katolicismu a jeho světodějný význam byl předmětem řeči prince Aloisa z Liechtensteinu na druhém dolnorakouském sjezdě katolíků ve Vídni (v listopadu r. 1898).

Žádný císař německý z rodu habsburského nevyvolal znova bojů mezi papežstvím a císařstvím, které zanechaly ve středověku v krajinách německých tolik ruin a za nichž tak mnohá síla zbytečně byla promrhána. Ve století osmnáctém, v periodě proticírkevního osvícení, státního absolutismu a církevního partikularismu, přizpůsobil se rod habsburský duchu časovému; ale přichylnost k církvi katolické nelze upříti ani Josefu II. ani jeho nástupcům. Přichylnost ta byla odkazem Rudolfovým, jehož rod habsburský nikdy nepozbyl.

Rakousko bylo povýšeno na velmoc evropskou skorem současně s výbuchem náboženských zmatků ve století šestnáctém, které počaly jako hnutí reformační a roztrháním církevních pout, celou Evropu do té doby objímajících, zabraly církvi katolické velikou část jejího dosavadního držení. Přestoupení Habsburků k novotám uvíře bylo by mělo pro ně v zemích germánských a částečně i slovanských dalekosáhlé následky. Podporování protestantismu nebylo by zůstalo ani v zemích románských bez zpětného působení. Jedno jest jisto: církevní mapa Evropy byla by zcela jinak vyhlížela a rozsah církve katolické byl by býval značně menší, nežli jest nyní; a co ještě jest důležitější, kmenové germánští byli by bývali pro svou duchovní matku snad všichni, dozajista z veliké části, ztraceni. Ale očekávání odpůrců církve katolické se nesplnilo, právě tak jako se ukázaly obavy jejích věrných dítek lichými. Císařové osvědčili se ve svých dědičných zemích i daleko za hranicemi věrnými syny církve a statečnými obhájci víry katolické. Nemíním mluvit o prostředcích, jichž užívali; byly to tytéž zbraně, jakými bojovali jejich odpůrci, namnoze bezohledněji a příkřeji nežli oni, zbraně, které odpovídaly tehdejšímu kulturnímu stanovisku a jež vtiskl jim do rukou duch času. Zasáhnutí císařů do tohoto boje mělo význam světový, a poněvadž dopadlo ve prospěch církve katolické, tvoří nerozlučité pouto mezi ní a jimi a jest jednou z nejkrásnějších perel, zdobících římskou císařskou korunu. Poslední, který ji nosil, císař František II., připojil k zásluhám

svých předků ještě jinou tím, že umožnil přes Napoleonovy pletichy konklave, z něhož vyšel první papež minulého století, Pius VII. (1800).

Ještě jiný list, v každém ohledu slavný, popsán jest v rakouských letopisech zlatými písmenami. Rakousko porazilo dvakráte společného nepřitele křesťanů na hlavu, a rána druhá byla tak pádnou, že se po ní Turek již nevzpamatoval. Tím však zároveň vysvobodilo Rakousko vlastní svou krví křesťany z poroby, která by byla zničila ovoce tisícileté práce kulturní a byla je zahalila ve smutek a naplnila bolem. Potlačením Turkův a opětným dobytím území, od nich zabraných, pokračovala však ruku v ruce i pozitivní práce, t. j. obnovení a reorganisace křesťanských církví, a i tato práce byla staroslavným Rakouskem účinně podporována.

Je-li pak nějaká říše v tak úzkém spojení s křesťanstvím, a srostla-li v té míře s církví katolickou během svých staletých dějin, není možno, aby byla již vyplnila církevní poslání, které jest jí jako každému křesťanskému národu přisouzeno; poslání to trvá a potrvá i po časy budoucí, aniž ho může Rakousko zneuznati, nechce-li zároveň uvést v nebezpečí své poslání politické a kulturní. A jako zachránilo Rakousko v dobách minulých církev katolickou před dalším štěpením a pokořením, tak jest nevyhnutelně i jednou z nejdůležitějších jeho církevních úloh, podporovati hnutí, které má vésti k obnovení všeobecné církve katolické.

Toto zvláštní poslání odvozují konečně i z rakousko-uherských poměrův církevních. Poskytují v Evropě ojedinělou podívanou na klidné pospolné žití církve katolické s východními, a sice ve dvojím jich rozvětvení, jakožto církví orthodoxně-východních ¹⁾ a

¹⁾ V Rakousku bylo 31. pros. 1890 544.739 řecko-orthodoxních a 1275 arménsko-orthodoxních, v Uhrách 2,633.491 řecko-orthodoxních. Rozdělují se na čtyři navzájem souřaděné metropolie: Karlovce, Hermannstadt, Černovice a Sarajevo (zřízená r. 1887 pro Bosnu a Hercegovinu). Srov. [J. Jireček] Actenmäßige Darstellung der Verhältnisse der griechisch nicht unierten Hierarchie in Oesterreich, Vídeň 1861; A. v. Schöguna,

církví s Římem sjednocených.¹⁾ M o c n á n a d v l á d a

Geschichte der griechisch-orientalischen Kirche in Oesterreich. Wortgetreu übersetzt von Z. Boiu und J. Popescu, Hermannstadt 1862; E. Picot, Les Serbes de Hongrie, Praha 1873 str. 401—435; E. v. Radić, Beiträge zur Geschichte der serbischen Kirche im achtzehnten Jahrhundert, Werschetz 1877; Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei den Serben in Oesterreich-Ungarn, Werschetz 1880—1888, 2 díly; Die Verfassung der orthodox-serbischen und orthodox-rumänischen Particular-Kirchen in Oesterreich-Ungarn, Serbien und Rumänien 1. kniha, Praha 1880 (o církvi karlovické); Die orthodox-orientalischen Particularkirchen in den Ländern der ungarischen Krone, Budapešť 1886; Fr. H. Vering, Lehrbuch des katholischen, oriental. und prot. Kirchenrechts, 3. vyd., Freiburg 1893 str. 365—375 (ohledně literatury srov. též s. 22—26); N. Milaš, Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche nach den allg. Kirchenrechtsquellen und nach den in den autokephalen Kirchen geltenden Specialgesetzen, übers. von A. R. v. Pessič, Zara 1897; M. Calineşcu, Normalien der Bucovinaer gr.-or. Dioec. (von 1777—1882), Černovice 1899, 3. svazky.

¹⁾ V Rakousku: 1. Církevní provincie Lvovská rit. řec. s církevní řečí rusínskou. Obsahuje tři dioecese: arcidioecesi Haličsko-Lvovskou s 1.073.600 duší, dioecesi Přemyšlskou s 1.007.600 duší (mimo to jednu farní osadu v Krakově s 2000 duší) a dioecesi Stanislavovskou s 854.050 duší. 2. Arménská arcidioecese Lvovská se 3880 duší. — V Uhrách: 1. Tři dioecese rusínské: Prešov se 163.520 duší, Munkács se 413.500 duší, Križevci s 23.000 duší v Chorvatsku, Slavonsku, Dalmacii a v komitátu Bács-Bodraz v jižních Uhrách. 2. Dioecese rumunské: arcidioecese Alba Julia-Fógaras se 406.330, dioecese Velký Varadín se 110.200, Lugos s 81.900, Szamos-Ujvár se 407.000 duší (v této dioecesi žije též 1600 sjednocených Arménů). V celku 4.553.180 sjednocených. — Srov. v. Malinowski, Die Kirchen- und Rechtssatzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien, Lvov 1864; M. Harasiewicz, Annales Ecclesiae Ruthenae, gratiam et communionem cum S. Sede romana habentis ritumque graeco-slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioeceses ruthenas Leopoliensem, Premisliensem et Chelmensem, Lvov 1862; J. Hergenröther, Die Rechtsverhältnisse der verschiedenen Riten innerhalb der katholischen Kirche, Archiv für katholisches Kirchenrecht 7 (1862) 169 násl., 337 násl.; 8 (1862) 74 násl., 161 násl.; J. Fiedler, Die Union der Walachen in Siebenbürgen unter Leopold I., Vídeň 1858; Beiträge zur Union der Walachen in Slavonien und Syrmien, Vídeň 1867; Die Union zwischen der Drau und Donau wohnenden Bekenner des griechisch-orientalischen Glaubens, Vídeň 1862; Beiträge zur Gesch. der Union der Ruthenen in Nord-Ungarn und der Immunität des Clerus derselben, Vídeň 1862; E. Dümmler, Älteste Geschichte der Slaven in Dalmatien, Vídeň 1856; J. Pelesz, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom, Vídeň 1878—1880, 2 svazky; J. Crisian,

katolicismu v říši¹⁾ hodí se pak již sama sebou k tomu, aby mohli odštěpení východané nahlédnouti ve vnitřní organismus katolické církve; pohled ten působiti bude na ně mocně, a to tím účinněji, čím více se přizpůsobí skutečné poměry církve katolické svému nejvyššímu ideálu. Existence sjednocených východanů dosvědčuje zároveň rozkolným bratřím, že spojení s církví římskou ani nevyžadaje zřeknutí se od předků zděděných posvátných obyčejů v kultu i zřízení, ani nepřivádí sebou ztrátu národnosti, ani neničí samostatného života nábožensko-církevního.²⁾ Tím však jsou vyvráceny tři hlavní námitky, kteréž uvádějí východané stále proti unii s Římem a pro něž bylo sjednocení již vícekrát zmařeno.

Pospolné žití tří církevních skupin, sobě tak blízkých co do učení a kultu, zřízení i podstatných známek náboženského života, v téměř politickém státním svazku, jest samo sebou kvasem života

Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Union der Rumänen in Siebenbürgen unter Leopold I., Hermannstadt 1882; E. v. Hurmuzaki, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, 2. svazek (Geschichte der rumänischen Kirche in Siebenbürgen), Bukurešť 1881; Nilles, Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae s. Stephani, Innmostí 1885 (3. Theil des Calendarium manuale utriusque ecclesiae desselben Verfassers); W. Milkowicz, Monumenta confraternitatis Stauropigianae Leopoliensis, T. 1., Diplomata et epistolae ab a. 1578—1600, Lvov 1895; Ad. d'Avril, La Serbie chrétienne, Revue de l'Orient chrétien I. (1896) 7—42, 37—65 (sic), 335—378, 481—497 (pojednává i o církevních poměrech Srbů v Uhrách a v Bosně); W. Köhler, Die katholischen Kirchen des Morgenlandes, Darmstadt 1896, str. 74—115; W. Milkowicz, Zum 300jährigen Jubiläum der Berester Kirchenunion in Polen v. J. 1596, Beilage zur Allgem. Zeitung 1897, Nr. 67. u. 68.; Xenopol, Histoire des Roumains 1 (Paříž 1896) 366—373 (vysvětluje, že byla unie duševnímu povznesení Rumunů vždy na prospěch).

¹⁾ Vzhledem k celkovému počtu obyvatel v Rakousko-Uhersku, t. j. 41,384.638, připadlo na Rakousko 18,784.063, na Uhry 8,823.105 katolíků (dle sčítání 31. prosince 1890).

²⁾ S tohoto stanoviska dlužno pojímati a posuzovati nynější hnutí mezi sjednocenými v Uhrách v příčině zavedení uherské liturgie. Za týmž účelem utvořilo se zemské komité, které podá jménem 300 uherských církv. osad do Říma své Memorandum. (Katholische Kirchenzeitung 1899, Nr. 5.)

náboženského, jenž dříve aneb později bude účinkovati, třebas i zdál se při nynějším hnutí náboženském a za méně příznivých okolností býti nečinným. Jakmile však ono nábožensko-církevní hnutí se dostaví, pak — zůstane-li čistě nábožensko-církevním, nelze o jeho výsledku nikterak pochybovati: církve orthodoxní se přesvědčí, že jest jim nutně připojiti se k oběma ostatním, chtějí-li ve službě křesťanství něco řádného vykonati. Ale pak dostaví se též nevyhnutelně zpětné působení na velikou massu přívrženců církví východních: křesťanská pravda a katolická, vše objímající láska sloučí je s církví západní a utvoří v budoucnosti velikou církev katolickou.

Důležitějším však nežli dokazovati zvláštní poslání Rakouska v této vážné otázce zdá se mi, určiti, kterak katolické Rakousko tomuto poslání dostáti může a má.

Abych předešel možnému nedorozumění, výslovně podotýkám, že nemíním pod slovem »Rakousko-Uhersko« v této souvislosti vládu aneb její orgány. Doby, kdy stát svým mečem podporoval práce missijní, již přešly. Zkušenost, nabytá z minulosti, rostoucí uskutečnění snah křesťanství a pokroky kulturní, takto dosažené, nás poučily, že ony výboje pravému ideálu missijní činnosti křesťanské neodpovídaly, byť i úmysl býval dobrý, a třebas i dalo se snadno vysvětliti, že byly považovány naproti národům s nepatrnou kulturou za přiměřené.

Budoucí sjednocení církví nemůže být také o v o c e m diplomacie, neboť ve věcech víry není vyjednávání, ani kompromissu, ani politiky »do ut des«. Ať tedy nikdo nemyslí, že bychom požadovali, aby církevní i politická svoboda, jaké východní křesťané rakousko-uherští požívají, sebe méně byla omezena. Naopak žádáme, aby požívali týchž státních výhod jako církve s Římem sjednocené. Ostatně dostává se jim od státu poměrně větších příspěvků nežli sjednoceným, a dokonce i více nežli katolické církvi v Rakousku. Jsme vládě rakouské za to vděčnými, že zaopatřila sjednoceným takové podmínky existenční, jakých v jiném státu nemají. Jednání to jest křikla-

vým kontrastem zacházení Ruska se sjednocenými, a v kontrastu tom jeví se celý kulturní rozdíl mezi státem, ovládaným zásadami katolickými, a státem, který ještě úpí v názorech caesaropapistických. Zvláště zajímavým jest, srovnati postavení sjednocených ve krajích bývalého království polského, které přišly pod panství ruské, a těch, kteří bydlí v území, jež připadlo pod mírné žezlo císařského domu habsburského. Zatím co snášeli tamo jednu útrapu za druhou, až byli konečně oloupeni o veškeru církevní organizaci,¹⁾ Rakousko nejen jim ji ponechalo, ale nadto ještě obdařilo sjednocené vyšším učelištěm bohosloveckým, kteréž stálo s universitou vídeňskou v nejužším styku, a jehož zrušení před několika roky pozbývá tím z veliké části trapného dojmu, jaký ostatně na mne dosud činí, že se stalo ve prospěch řecko-rusínské kolleje v Římě. Ano, vláda rakouská šla ještě dále, zřídívši pro řecké východany na universitě v Černovicích fakultu bohosloveckou a obdařívši je takto i nejvyšším prostředkem vzdělavacím, jaký vůbec má.²⁾

¹⁾ Srov. *Leiden und Martyrertum der Polen durch die Russen, oder Russland und die unierte griechische Kirche . . .* Nach dem englischen Original übersetzt von O. Schaching, Řezno 1877; *Martinov, Le plan d'abolition de l'Église grecque unie, Études religieuses* 3. svaz. 1. násl., 4. svaz. 268 násl.; *J. Pelesz, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom, Vídeň 1878—1880, 2 svazky*; *Likowski, Geschichte des allmählichen Verfalls der unierten ruthenischen Kirche im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert unter polnischem und russischem Scepter, deutsch von Tloczynski, Poznaň 1885—1887, 2 svazky*; *A. Guépin, Un apôtre de l'union des églises au 17. siècle; St. Josaphat et l'église gréco-slave en Pologne et en Russie, Paříž 1897—98, 2 svazky*. O sv. Josafatovi a Jos. Vel. Ruskim jakožto předních bojovnících za unii v Břestu pojednává též *Spillmann* ve »*Stimmen aus Maria-Laach*« 12 (1877) 61 n., 150 n., 395 n., 489 n. — Objektivních dějin církve sjednocené v Rusku posud nemáme.

²⁾ O smířlivém duchu, jaký vládne na této řecko-východní bohoslovecké fakultě, svědčí inaugurační řeč rektora E. S. Popowicze o »poslední kapitole církevních dějin«, v níž rektor popírá, »že žádná změna v okolnostech uvnitř a zevnitř církve, žádný pokrok v křesťanském poznání a smýšlení nepřekoná nynějších rozkolů v křesťanství«, a doufá, »že každá církev tím, že pracuje ve prospěch většího poznání křesťanského a lepšího kře-

Politickou stránku východní otázky vylučuji ze své úvahy, byť bylo i svůdným o ní pojednati. Neboť ačkoli s náboženskou úzce souvisí pro eminentně náboženský ráz Východu, přece není s ní nikterak totožnou. Jen na jedno ještě upozorňuji: politickou otázku východní, jednu z nejdůležitějších otázek budoucnosti, nebude možno bez církevní rozřešení. O tom přesvědčeni jsou všichni, kdož znají Východ osobně. Jest na mužích, obírajících se politikou, aby z toho vyvodili své důsledky.¹⁾

»Rakouskem« rozumím tedy katolíky obou říšských polovin, a sice všechny bez rozdílu, od členů vznešeného domu panovnického až k obyvatelům poslední alpské vesničky, od nejvyšších hodnostářů církevních až k nejprostšímu a nejchudšímu údu církve katolické v monarchii. Všem vytčen jest úděl na opětném pokusu o sjednocení, všichni mohou, každý dle svého způsobu, spolupracovati na jeho uskutečnění; jestiž to dílo katolické v pravém a úplném smyslu slova.

Toto dílo sestává dle mého náhledu z trojí části úkolu: bohosloveckého, církevního a všeobecně křesťanského.

Úloha první přináležejí rakouským bohoslovcům a má především za účel, různé životní obory východních církví důkladně poznati a objektivně oceniti, prozkoumati vědecky jejich dějiny, jich duševní, církevně-náboženské a kulturní plody, aby se jim mohlo přiřknouti v celkovém vývoji křesťanství a církve přiměřené místo, pak také rozptýliti jejich předsudky, vyvrátiti bludné náhledy východňanův o zá-

střanského života, k tomuto cíli spěje a svou hřivnou přispívá ke splnění příslibení: »Bude jedno stádo.« (Černovice 1895, str. 19.) Srovnáme-li tato slova se synodálním listem patriarchy cařihradského Anthima, v tutéž dobu vydaným, snadno poznáme, na které straně nalézti lze vyššího porozumění a křesťanštějšího smýšlení. Toť ovoce vyššího vědeckého vzdělání.

¹⁾ Je známo, jak velice hledí francouzská vláda uplatniti svůj vliv na Východě podporováním katolických missií a škol sjednocených východňanů. Tak bylo povoleno od sněmovny roku 1895 pro missie na Východě 665.000 franků.

padní církvi a papežském primátu, o jejích dějinách a jednotlivých papežích, konečně i stanoviti cestu, která může vésti k opětovnému sjednocení.

Dostáti této úloze není tak snadno, jak by se snad zdálo na první pohled. Vyžadujeť především schopnosti vykročiti z dosavadních mezí, zanechati oblíbených náhledův a předsudkův, a poměry, věci i osoby, které jsou nám na Západě úplně neznámy, oceniti, psychologicky pojati a do nich živě se vmysliti. Potřebu toho dokazuje nejlépe povědomá výtka o z k o s t n a t ě n í a z t r n u t í církevního života, bohosloví, mnišství v církvi řecké. Co zdá se nám takovým se stanoviska kultury západní, na to pohlíží východan jako na posvátnou upomínku z dob minulých, jako na zděděný odkaz, jehož dlužno věrně se přidržovati, jako na důkaz vděčnosti potomků jich předkům, kteří jsou jim dokonalými předobrazy. My přehlízíme jak psychologickou zvláštnost východanů, tak i skutečné podmínky církevních i kulturních východních dějin. Věčný boj, který vésti bylo říši byzantské s nepřáteli Východu a Západu, Severu i Jihu za své politické trvání a svou samostatnost, vnuknul Byzantincům nedůvěru ke všemu cizímu, upoutal jich pozornost opětovně k velebným postavám předků, hrdinům ve víře, a měl nutně za následek, že se uzavřeli hermeticky a nechtěli přijati ani věcí dobrých a cenných, kterým mohli se od svých nepřátel naučiti. Zpětné působení nejnižších zjevů kulturních na nejvyšší je tu zřejmým.

Stárnoucí kulturu ř í m s k o u na Západě přivedl ostatně k novému rozkvětu v s t u p G e r m a n ů do církve latinské a tím i daný podnět k novým tvorbám ve všelikých odvětvích církevního života. Takovýchto následků nepřivodilo sebou přijetí S l o v a n ů do církve řecké, poněvadž povahou svou jsouce vedeni přijali stávající kulturu a byli následkem toho od ní též duševně ovládnuti. Styk s i s l a m e m mohl míti účinek jen opačný, protože národnost, řeč, kultura i náboženství postavily mezi oběma sousedy nepřekročitelnou hradbu a byly též trvalou překážkou pro rozvoj intensívního a prospěšného duchovního i literárního zá-

pasu. Připojíme-li k tomu ještě d o p á d u Konstantinopole duševní ochabnutí, které v řecké církvi následovati musilo po kulturním i církevním odštěpení od Západu, následkem caesaropapismu, který ještě nikdy nevydal sebe menšího duševního kvítka, neméně pak až přílišnou závislost na velkých řeckých učitelích církevních ze IV. i V. století, p o p á d u Konstantinopole pak odpor Turků ke kultuře, — přesvědčíme se o tom, že dlužno upotřebiti pro jich výkony z c e l a j i n é h o m ě ř í t k a, nežli pro výkony církve západní.

Výtka o úplném »zkostnatění« jest ostatně přehnaná, jak jsem již dříve naznačil, a pochází z doby, která církve řecké skorem ani neznala. Tomuto sestarálému náhledu odporuje již faktum, že bylo bohosloví stále předmětem nejintenzivnějších zájmů širších kruhů i u císařů a nejvyšších státních úředníků, a stálo pro svou souvislost s patristickou literární periodou, která tu nebyla násilně přerušena, jako stalo se na Západě stěhováním národů, až do XII. století na vyšším stupni, nežli západní. Toto obírání se bohoslovím potvrzuje zájem o nejideálnější stránku národního života, který v takovém rozsahu západnímu středověku byl neznám. Bohosloví, zrcadlo to, v němž obráží se nábožensko-duševní život toho kterého národa, má tudíž i v řecké církvi zástupce, na něž může býti kterákoliv doba bohoslovecké literatury hrdou.

Ve století XI. vyvolal státník a mnich Michael Psellus hnutí filosofické, které jest pozoruhodnou parallelou soudobých filosoficko-bohosloveckých zápasů na Západě a zároveň důkazem pro vnitřní spojitost všech pásem co do života duševního. Na obou stranách závodily nominalismus s realismem, aristotelismus s platonismem. Z tohoto boje vzešel na Západě po nenáhlém překonání překážek rozkvět scholastiky; na Východě byla císařem Alexiem násilně potlačena, jakožto nepřátelská církvi i státu, a nemohla tudíž vésti k podobnému obrození duchovního života: přes to však nezůstala bez vlivu na rozkvět bohosloví za vlády Komnenů. Na hnutí hesychiastické co do náboženství a bohosloví, neméně i církevně a kulturně velice důležité, jsem již poukázal. Počátky jeho

sáhají až k mystikovi církve byzantské, S y m e o n o v i t. zv. »novému bohoslovcí«, jenž se vyrovná nejlepším mystikům západním ve středověku. Vedle něho jsou Nicetas Pectoratus a Mikuláš Kabasilas literárními zástupci oné ušlechtilé společnosti milovníků Božích, které pobádá bez ustání nedokonalost vezdejších věcí k rozjímání o věcech věčných, zjev pomíjející k vy-
stižení pravé podstaty, čehož se dosáhne zahloubáním se v sebe sama a vřelým psychologickým obcováním s Bohem. Církev byzantská nepostrádala tedy ani tohoto kvítka života křesťanského.

V byzantských dějinách klášterů potká-
váme se v Konstantinopoli, na horách Latros a Olympu, v Bithynii, v Palestině, na poloostrově sinaiském, v pře-
četných klášteřích Athosu, s osobnostmi, jejichžto život a působení má ráz eminentně náboženský. Poukazují jenom k šlechetné postavě opata Theodora ze Studio n, jehož ascetické přednášky a četné listy prozrazují osobu, prodchnutou vroucí láskou k Bohu a pravou humanitou. Doby úpadku a rozkladu nezů-
stalo ovšem řecké klášternictví ušetřeno; ale i tehda našli se muži, jako arcibiskup soluňský E u s t a t h i u s a patriarcha antiošský J a n, kteří bojovali co nej-
rozhodněji, spravedlivým rozhořčením jsouce pobádání, proti vzrůstajícím se nepřístojnostem. Ale nepřístoj-
nosti tyto nemohou zmenšiti velké zásluhy, jakých si získaly byzantské kláštery o život církevní a kulturní. Na to, že se přidržovaly zásad Basilejem Velkým sta-
novených, dlužno však pohlížeti s ohledem na východní zvláštnosti a dle toho je i posuzovati. Řecké mnišství jest i dnes imposantním náboženským zjevem, který poutníku příšedšímu ze Západu na Východ nahlédnouti dává v netušený svět náboženský a činí mocný dojem na povahy nábožensky naladěné.

Byzantská h a g i o g r a f i e vzbudila rovněž v po-
slední době zájem u přemnohých bohoslovců a filo-
logů, jakož i u dějepisců světských, církevních a kul-
turních. Mám na konec připomenouti, že básník hymnů R o m a n o s, Pindar poesie rythmické, o němž se
pravilo, že jej velebiti budou jedenkrát dějiny literatury

snad jako největšího básníka církevního vůbec ¹⁾), náleží k církvi řecké?

Z tohoto stručného přehledu s dostatek vysvítá, že nalézáme v dějinách církve řecké stránky, které jasně vyvracejí výtku o zkostnatění a strnutí, a jsou s to, aby badatele naplnily příjemnou rozkoší.

Podrobné prozkoumání těchto dějin státi se může opětně jen rozřešením jednotlivých úkolů církevně, literárně a kulturně historických, které jsou tak četné, že zde nemožno o nich blíže pojednat. Jediné úkol literárně historický mohu v jeho všeobecných rysech poněkud blíže načrtnouti, poněvadž se dá snáze vymeziti a jest mimo to nejdůležitější. Především tu mám na zřeteli vydání dosud neznámých bohosloveckých rukopisů, tvořících poměrně velikou část veškeré bohoslovecké literatury. Ideálem by bylo úplné uveřejnění veškerého, dosud nevydaného materiálu; v řetězu vývoje má totiž každý, i sebe nepatrnější článek svůj význam, a zcela správný úsudek o nějaké literatuře předpokládá především úplnou znalost jejích plodův. Ale dokud budou tak četné plody západní scholastiky uschovány v knihovnách, nelze se nadíti, že požadavek ten bude splněn. Kladu tedy důraz jenom na nutnost kritických vydání nejdůležitějších, dosud nevydaných spisů, buďto pro jich obsah aneb pro význam, jaký mají pro vývoj bohoslovecké literatury. Mohl bych uvéstí dosti obšírný takový seznam. Kritika filologická najde však také již ve vydaných bohosloveckých spisech rozsáhlé pole činnosti. Sotva jedno aneb druhé vydání odpovídá dnešním požadavkům.

Dále jest nutno důkladně prozkoumati dle pramenů spisy všech byzantských bohoslovců, dogmatikův a polemikův, exegetův, ascetův a mystiků, homiletův a hagiografů; prozkoumání to jest zajisté nevyhnutelnou přední podmínkou ke správnému ocenění jich duševního majetku a pravých vymožeností

¹⁾ K. Krumbacher, Byzant. Litteraturgesch. 2. vyd. Mnichov 1897, str. 663—671; Studien zu Romanos, Sitzungsber. der bayer. Akad. d. Wiss., phil.-histor. Classe 1898, 2, str. 69—268.

jich literární práce. K tomu přidružití se musí podrobné srovnávací studie, týkající se rozmanitých zástupců téhož literárního odvětví, aby se zjistiti mohl vnitřní postup ve vývoji jednotlivých ratolestí bohoslovecké literatury. Konečně jest potřebí, věnovati nejproslulejším bohoslovcům monografie, jichž úkolem by bylo, jejich historickou i literární osobnost oceniti, určití postavení, jaké zaujímají v celkovém vývoji, jejich vliv na současný i pozdější svět, a to se zřetelem na všechny momenty rázu materiálního a ideálního, psychologického i všeobecně kulturního, které působily dobře aneb škodlivě na jich individuální vývoj.

Zmíněné požadavky dají se snadno přenést na pole církevně a kulturně historické. Vnitřní vývoj života církevního jest nám dosud příliš málo znám; hnutí filosoficko-bohoslovecká nebyla ještě s dostatek důkladně prozkoumána; důležité církevní zjevy a instituce, jako na př. byzantské mnišství, jsou až podnes zastřeny tmavou rouškou; střídavé působení sil církevních, státních a kulturních nebylo dosud blíže vyšetřeno; církevní vztahy k Západu dlužno ještě ve mnohých kusech objasniti, uspořádati a nestranně posouditi.

Co bylo dosud podrobněji řečeno o církvi řecké, platí i o vlastních východních církvích, ovšem s ohledem na skrovnější známky jich života. K jich ocenění vyžaduje se ještě vyššího stupně historického porozumění nežli ohledně církve řecké. Přehled historických úvah, jakému jsme zvykli na Západě, — Starověk, Středověk, Nová doba — byl by ve svém použití ohledně církví východních přímo bludným. Jsouť dosud v prvním stadiu svého církevního vývoje, a teprve za našich dnů začínají život nový, dle toho, jak se stýkají s nositeli západní kultury. Vnitřní jejich dějiny jsou dosud jen málo známy, a ještě méně ve své rázovitosti správně oceněny. Jejich literární památky vzbuzují teprve dnes větší zájem; prozkoumání jich, jsouc spojeno se zvláštními obtížemi a vyžadující zvláštních znalostí jazyka, dá ještě mnoho práce. Jest

nanejvýše žádoucí, aby se podjali rakouští bohoslovci i této práce.

Nelze zajisté nikterak o tom pochybovati, že poskytuje církevní starověk v každém směru církevního života nepoměrně více velevýznamných, důležitých a zajímavých věcí, nežli pozdější dějiny církve řecké a církví východních. Rovněž tak nemožno popřít, že jsou středověké církevní dějiny na Západě nadmíru bohatší na světové ideje, osobnosti a události, nežli vykazuje soudobý vývoj církví východních. Větší toto bohatství, doprovázené okolností, že jednak křesťanský starověk následkem nábožensko-církevních protiv v nynějším křesťanstvu na Západě, jednak středověk pro rozhodné účastenství, jaké mělo Německo v nejširším smyslu slova na utváření se všech jeho poměrův, ustavičně budou a musí mocně budit vědecký zájem: vysvětluje, ba do jisté míry ospravedlňuje zanedbání Východu. Toto zanedbání bylo však přivoděno i falešnou představou, jakoby postrádaly byzantské dějiny pravého kulturně historického významu a tím i nejúčinnější přitažlivosti pro historiky, a jakoby možno bylo bez citelné škody nechati při velikolepém budování dějin řecký středověk nepovšimnut. Tohoto předsudku zprostiti se především světští historikové a filologové, kteří zvláště v poslední době otevřeli cestu spravedlivějšímu ocenění trvalých výkonů byzantské doby. Ale tento pokrok, který došel náležitého uznání v dějinách byzantské literatury, sepsaných Karlem Krumbacherem,¹⁾ a jehož postup lze pozorovati dle bibliografie v »Byzantinische Zeitschrift« (Byzantský časopis), vydávaném týmž učencem, nevšímá si při pozorování osobností říše byzantské skorem nic osobností církevních. Tato okolnost mne přinutila tudíž, abych o úloze badání bohosloveckého také obšírněji promluvil.

Všeliká odvětví bohosloveckých publikací naleznou

¹⁾ 1. vyd. Mnichov 1891; 2. vyd. zpracované za přispění A. Ehrharda (bohosloví) a H. Gelzera, Mnichov 1897. Řecký překlad 4. vydání vydává právě Georgios Soteriades. (Dosud vyšla str. 1—640 prvního svazku, Athény 1897—98).

zde přehojný, dosud nesebraný materiál; všelijaká bohoslovecká pojednávání jsou tu na svém místě. Jen jeden druh bych rád vyloučil, totiž *p o l e m i k u*. Každá polemika v sobě skrývá pichlavý ostěn; každá jest odsouzena k jednostrannosti a musí více vytknouti, co dělí, nežli co jest mezi rozdělenými společného. Polemika byla také mezi Řeky a Latiníky dosti dlouho vedena a urychlila na obou stranách nekonečnou řadu sporných spisů. Velkodušný záměr Lva XIII., sjednotiti odštěpené v jednotě církve katolické, nesmí míti podobného neutěšeného výsledku, aby totiž k četným sporným spisům, které od konce st. IX. stále znova rozšlapávaly, co dělí, přidružila se na konci stol. XIX. a ve stol. XX. celá řada nových, jejichž účinek stěží asi byl by lepším. Jest svrchovaný čas, aby nahrazena byla polemika bohoslovím *d o r o z u m ě n í a s m í r u*; dorozumění, a nikoliv jednostranná neústupnost jest přece cílem každé, *m r a v n ě* vedené polemiky. Minulost užívala zbraní, které odpovídaly jejímu kulturnímu stavu; učme se od přítomnosti, co vede nejlépe k cíli.¹⁾

Spousta *d u š e v n í p r á c e*, které vyžaduje rozřešení celkového bohosloveckého úkolu, jest ovšem ohromná, a úkolu samému lze dostáti jen spolupůsobením mnohých. Avšak bohoslovci rakouští ovládají touto duševní silou a velikostí úkolu netřeba jim se báti. Mnoho-li by se mohlo v krátkém čase dokázati za přispění velikých *k l á š t e r ů v a ú s t a v ů*, kdyby přikázaly se v nich jednotlivé úkoly vždy více členům! Ale i tvůrčí síla *j e d n o t l i v c e* provede mnoho, drží-li ji v napjetí vznešený cíl. Člověk — a také

¹⁾ Jak těžko je splniti řečený požadavek, dokazuje ta okolnost, že spis Ferd. Knieho, *Die russisch-schismatische Kirche, ihre Lehre und ihr Cult* (Štyrský Hradec 1894) a dvě pojednání P. Irgena o církvi ruské udány byly od A. v. Maltzewa, probošta při kostele ruského velvyslanectví v Berlíně, pro neoprávněné útoky na církev ruskou (Berlín 1893, Bern 1894). Příznivější dojem učinil naň list J. B. Röhma (Augšburk 1895) a pojednání Fl. Grubera (Pastor bonus, 5. sešit 1895). Srov. A. v. Maltzew, *Antwort auf die Schrift Röhms: »Sendschreiben eines katholischen an einen orthodoxen Theologen« und auf die Abhandlung Fl. Grubers: »Zur Rückkehr vom Schisma«*, Berlín 1896.

bohoslovec — roste ostatně dle velikosti svých zá-
měrů ve vážnosti, a bohoslovecké vědě v Rakousku
nelze dozajista vytknouti vyššího cíle nad onen, zapo-
čítí ve službě pravdy dílo opětovného sjednocení.

Bohosloví přísluší však také úkol, zkoumati pro-
středky a cesty, které mohou vésti k připojení východ-
ních církví. Úkol ten vyplývá jednak z v l a s t n o s t i
bohosloví jakožto církevní vědy, jednak z jeho dějin.
Tyto dokazují, že každé důležité rozhodnutí církevní
autority předcházela práce bohoslovců, a rozhodnutí
nastalo teprve po zralém uvážení výsledku jich ba-
dání. Nelze jim tudíž zmíněnému úkolu se vyhnouti,
byť byl i sebe obtížnější, ač nechtějí-li býti zároveň
spoluvinnými, že utrpí bohosloví na své vážnosti.

Tu zdá se mi, že nutno především zavrhnouti ná-
hled, který vzbuzuje ve mnohých kruzích k otázce
o sjednocení nedůvěru, jakoby totiž mohlo nastati za
o k a m ž i k aneb býti výsledkem církevního a u t o r i-
t a t i v n í h o v ý r o k u se strany katolické. Tato
domněnka jest naprosto bludnou a příčí se jak dě-
jinám odštěpení, tak i dějinám dosavadních pokusův
o sjednocení. Neboť právě jako byl konečný rozkol
výsledkem dějinného procesu, jehož po-
čátky hledati dlužno ještě před dobou byzantskou a
jehož ráz určili více kulturní nežli specificky církevní
činitelé, jak jsem vyložil: tak možno očekávati příští
sjednocení jen jako výsledek procesu vzájemného
sblížení a dorozumění, při němž jedním z předních
činitelů býti musí všestranné, nepředpojaté a důkladné
prozkoumání a spravedlivé ocenění dějepisného vzniku
a života obou církví a o b o j í k u l t u r y. Doba, jaké
vyžadovati bude tento obrat k původní jednotě kato-
lické, nedá se určit; avšak jisto jest, že jí neurychlí
nějaký výrok církevní autority, nýbrž jediné vnitřní
síla moderních kulturních činitelů. Sjednocení, v něž
doutáme, očekáváme jen jako výsledek s v o b o d n é h o
rozhodnutí příslušníků východních církví, na zá-
kladě nepředpojatou duševní práci a smířlivou ná-
ladou vůle dosaženého vnitřního přesvědčení o objek-
tivním bezpráví rozkolu a o povinnosti se sjednotiti,

jak velí křesťanská láska. Encyklika Lva XIII. jest tímto duchem zcela proniknutá.

Rovněž tak důležitě zdá se mi vyvrátiti obavu, jakoby unií vydána byla v nebezpečí aneb dokonce odstraněna možnost »individualisování věřících a způsobu jich života.« ¹⁾ Tato obava přechází někdy až ve výtku, jakoby církev římská zamýšlela východňany romanisovati aneb latinisovati. Výtka ta vztahuje se však jenom na jisté missijní orgány církve katolické, které z přílišné horlivosti aneb z nedostatku úsudku, někdy i na stálé prosby jednotlivých východňanů samých, daly k těmto výstřednostem se svěsti; já pak nemám v úmyslu je obhajovati. Avšak Lva XIII. z tohoto obviňovati nelze; konstituce o církvích východních ze dne 30. listopadu 1894 prohlašuje zcela zřejmě zásadu: *Východ východňanům*, a jednotlivé její kusy jsou touto zásadou také zcela proniknuty. Ve skutečnosti jest obvinění to vyvráceno existencí sjednocených řeckých a východních církví; a kdo tvrdí, že postup pořímštění sjednocených v Rakousko-Uhersku »nedá se zadržeti,« ²⁾ prozrazuje již tímto smýšlením, že si není zcela jist a že dává se svěsti předsudky. Znalcům církví řecko-sjednocených v Rakousku není o takovém postupu nic známé a poukazováním na ojedinělé pokusy, které prý se nezdařily, zajisté nedokáže se ničeho

Vážnější tvářnosti nabývá zmíněná obava, pojímáme-li ji ve smyslu původním, útlejším. Ale ani takto není oprávněna. Unie neznamená *sjednocení* rozmanitých konkrétních útvarů, které katolické křesťanství přijalo, ve prospěch jednoho jediného, *specificky římského*. Rozličné tyto útvary tvoří jistou paralelu k rozmanitým národům, v něž lidstvo se rozpadá. Jako tyto vnitřně podmíněni byli a skutečně povstali věčně rozmanitostí krajin, ideálně pak nutností, rozvinovati nezměrné bohatství přirozenosti lidské, tak i ony různé útvary představují rozmanité

¹⁾ Krüger, Die neueren Bemühungen um Wiedervereinigung der christlichen Kirchen, Lipsko 1897 str. 27.

²⁾ Krüger, Lehrbuch der vergleich. Confessionskunde 1 Freiburg 1892, str. 248.

barvy, v nichž jakoby ve hranolu lidského ducha se obráží jediné světlo křesťanství, představují rozličné zvuky, jimiž ozývá se nebeský hlahol evangelia v srdcích lidských. Veškeré křesťanství totiž svou bohatostí pravdy a milosti převyšuje intelektuelní, mravní a sociální vlohy přirozenosti lidské o tutéž výši, jaká dělí přírodu od zjevení. Nuže, nedokáže-li toho ani ideál lidskosti, tím méně bude s to tedy křesťanství, aby rozvinulo jedinou, naprosto totožnou formou celý svůj poklad ke blahu člověčenstva.

Jako pak nepřekáží různost národů jednotné touze člověčenstva po postupném uskutečňování se týchž nejvyšších ideálů pravdy, dobra a krásna, tak nemůže býti ani jednota víry, podstatných známek kultu i náboženského života, a podstatných součástí, Bohem stanoveného zřízení opravdovou překážkou, aby nemohla povstati celá řada církevních zvláštností, národnostními zvláštnostmi jednotlivých křesťanských národů podmíněných. Pozorujeme-li rozmanité vyjádření křesťanských ideálů v této souvislosti, pak se nejvíce jeví jako nějaký pouhý ústupek, učiněný národnostní zvláštností a rozmanitostí, nýbrž jest odůvodněno vnitřním poměrem mezi nezměrným bohatstvím křesťanství a pudem člověčenstva po národnostním utváření, a působí mezi obojím nejužší, Bohem žádaný soulad, jehož konečný účel jest ten, aby se umožnil mezi křesťanskými národy ušlechtilý zápas ohledně uskutečnění ideálů křesťanství, při úplné shodě všech v tom, co náleží k podstatě křesťanství. Individualisování křesťanského života je tudíž jedním z nejvyšších požadavků pokroku uvnitř křesťanství, poněvadž jest jeho cílem, každou jednotlivou duši lidskou v jejím individuálním životě vnitřně proniknouti, mravně prozářiti a uzpůsobiti ku plodné sociální práci. Toto individualisování však nevyžaduje rozpadnutí křesťanství v rozličné strany, ani odloučení Východu od Západu, ani protivy mezi katolicismem a protestantismem. Tento není podmínkou řečeného individualisování nýbrž jen ovocem tužby po něm, kteréž obdrželo přidružením se cizích činitelů a kulturních vlivů svůj nejostřejší ráz, negaci katolicismu.

Vše, čím se vykáhati může protestantismus jakožto vymoženostmi náboženskými, duševními, mravními, sociálními i kulturními, bylo by snad v této konkrétní formě bez něho opravdu nepovstalo; pozorujeme-li však tyto pozitivní výkony samy o sobě, tož mohly býti provedeny i v mezích katolicismu. Jestliže touha po individualisování křesťanského života všeobecně lidským i kulturním momentem, který vydal již před protestantismem souvisle s kulturním vývojem na Západě u německých mystiků ve století čtrnáctém a patnáctém první krásný květ, a též po neblahém rozkolu západním dále v katolicismu se vyvíjí. U nás by se rozvinul ještě více, kdyby nás právě protestantismus nenabádal přijímati novoty jen opatrně a raději stavěti do popředí to, co staré. Jest velikým psychologickým sebeklamem, činí-li si protestantismus nároky »býti těm, kdož církevnímu poručenství odrostli, vůdcem ku poznání pravdy a k životu«;¹⁾ ve skutečnosti byl pro mnohé pravým opakem. Pozorujeme-li protestantismus jako veliký zjev církevní, i on řízen jest a ovládán zákony božské Prozřetelnosti, která sáhá od jednoho konce ke druhému a již všechno slouží k dosažení jejího cíle. Míti však jeho poslání za trvalé a stejně oprávněné s posláním církve katolické zabraňují nám jeho dějiny a podstata, jakož i absolutní ráz náboženství křesťanského, jehož protestantismus důsledně musí se zříci a jehož také v kruzích rozhodujících opravdu se zřekl. Domněnku, jakoby odstranění rozdílů, které dělí od sebe církve křesťanské, znamenalo pokus »náboženské potřeby člověčenstva bráti na jedno kopyto«;²⁾ odmítám z dvojího důvodu: předně že staví náboženské potřeby člověčenstva na stejný stupeň s ostatními jeho kulturními snahami, které nejsou ozářeny zjeveným absolutním ideálem, a za druhé, protože popírá katolickou, t. j. universální sílu křesťanství, kterou toto je s to, aby všem stalo se vším.

Těmito výklady o protestantismu jsem z mezi

¹⁾ Krüger l. c. str. 28.

²⁾ Krüger l. c. str. 26.

svého thematu nevybočil, neboť nejvyšší stanoviska, s nichž posuzovati se má cena a podstatný význam snah o sjednocení, musí stejně platiti pro rozdělení západní jako pro rozdělení východní.

Nuže, a které jsou konkrétní podmínky, za nichž lze dosíci sjednocení s církvemi východními? Toť třetí otázka, jejíž rozřešení očekávati jest od práce theologické. Jinými slovy se tážeme, jak mohou býti odstraněny nynější nábožensko-církevní rozdíly mezi církví římskou a východními. Rozdíly ty vztahují se na dogma, na některé části kultu a církevní kázně, konečně na zřízení obou církví. Na první pohled zdají se obtíže nepřekonatelný; pohlížíme-li však blíže, a oddělíme-li věci čistě náboženské od kulturních, církevní od národnostních, dogmatické od bohosloveckých, dočasné od absolutně cenných, pak obtíže ty mnoho ztrácejí na svém povážlivém rázu. Různá disciplína ohledně udílení křtu, užívání kvašeného chleba, přijímání pod obojí způsobou, liturgické epiklese není tak nebezpečnou. Církev římská nežádá od východní, aby se zřekla svých zvyků, tak jako zase východní církev po důkladnějším historickém uvažování snadno o tom se přesvědčí, že nemá práva pokládati západní odchylky za kacířství. Ostatně není podstatné neb absolutní překážky, proč by se nemohla zavést i v mešním kanonu na Západě velebná modlitba epiklese, t. j. vzývání Ducha sv. nad obětními dary. Na tomto poli mohou si obě církve směle činiti ústupky, pokud tím netrpí kulturní rázovitost obou. Tato rázovitost jest jediný pravý věcný důvod, z něhož odchylky ony povstaly; rozsáhlé pole konkrétních zjevů církevního života jest pak zároveň půdou, z níž vyrůstí mohou podobné odchylky, aniž by tím jednota církve trpěla. Ohledně kultu a disciplíny byly by odchylky zajisté ještě hojnější a významnější, kdyby nebyl obdržel Západ hned od prvopočátku podstatné jejich tahy od Východu. Církev řecká by tedy měla býti latinskému Západu spíše vděčnou za to, že tak věrně podržel základní tahy církevního života, nežli vystavovati stále několik těch odchylek na pranýř. Odchylky ty byly již před Fotiem a nikomu nenapadlo vyvozovati z nich

rozkol. Mají býti jeho příčinou, protože *F o t i u s* tak usoudil? A proč strádati má řecká církev pro všechny doby kletbou muže, který byl sice učencem, spisovatelem, řečníkem, církevním hodnostářem, diplomatem a vším jiným, jenom ne důkladným *b o h o s l o v c e m*?

Obtížnějším zdá se dorozumění na poli *s p e c i f i c k y d o g m a t i c k é m*. ¹⁾ Zde, jak samo sebou se rozumí, musí býti sjednocení úplné. Nesmí se však přehlédnouti rozdíl mezi otázkami čistě *d o g m a t i c k ý m i* a těmi, jež mají jenom ráz *t h e o l o g i c k ý*. K rozdílům dogmatickým nepřináleží učení o očištění a odpustcích; neboť v *z á s a d n í m y š l e n c e*, na níž učení o očištění se zakládá, panuje opravdová a posi-

¹⁾ Ohledně dogmatických rozepří srov. *L. Allatius, De eccl. occidentalis et orient. perpetua consensione*, Kolín 1648 (ostatní spisy téhož spisovatele srov. str. 87., v pozn. 59.); *J. M. Heineccius, Abbildung der alten und neuen griech. Kirche nach ihrer Historia, Glaubens-Lehren und Kirchen-Gebräuchen*, Lipsko 1711; *W. Gass, Symbolik der griechischen Kirche*, Berlín 1872; *J. Hergenröther, Photius*, 3 (Řezno 1869) 820—843; *F. Kattenbusch, Lehrbuch der vergl. Confessionskunde* 1 (Freiburg 1892) 318—330. — O jednotlivých otázkách pojednávají: *J. G. Walch, Historia contrav. Graecor. et Latinorum de processione Spiritus sancti*, Jena 1751; *Ad. Zörnigow, Tractatus de processione Spiritus Scti*, Královce 1774; do řečtiny přeložen, Petrohrad 1797, 2 svazky; *J. Langen, Die trinitarische Lehrdifferenz zwischen der abendländischen und morgenländischen Kirche*, Bonn 1876; *J. B. Franzelin, Examen doctr. Makarii Bulgakow episc. russi schismatici et Josephi Langen neoprotest. bonensis de process. Spiritus Scti*, 2. vyd. Prato 1894; *B. Swete, On the history of the procession of the holy Spirit from the apostolic age*, Cambridge 1876; *G. B. Howard, The schism between the oriental and western churches with special reference to the addition of the filioque to the creed*, Londýn 1892; *J. G. Hermann, Historia concertationis de pane azymo et fermentato in coena Domini*, Lipsko 1737; *Watterich, Zum Streit um die Consecrationsform auf dem Concil von Florenz*, Intern. theol. Zeitschr. 4 (1896) 538—547; *E. Steitz, Die Entwicklung der griechischen Abendmahlslehre*, Jahrb. für deutsche Theol., svazek 9—13 (1864—68); *J. R. Kiesling, Historia concertationis Graecor. Latinorumque de esu sanguinis et carnis morticinae in re cibaria*, Erlangen 1763; *V. Loch, Das Dogma der griechischen Kirche vom Purgatorium*, Řezno 1842; *Th. Frommann, Zur Kritik des Florentiner Unionsdecrets und seiner dogmatischen Verwertung auf dem Vatican. Concil*, Lipsko 1870; *K. Kalozyms, 'Ο παπισμός και η ὁρθόδοξος ἀνατολική ἐκκλησία*, Lipsko 1887.

tivní shoda; odpustky pak souvisejí s pojetím a utvářením se kající kázně na Západě, která prodělala na Východě jiný process, aniž by byla církev římská činila církvi řecké proto výčitky. Čistě dogmatické jsou jen rozdíly v učení o vycházení Ducha sv., o neposkvrněném Početí Panny Marie a o římském primátu. U východanů přicházejí v úvahu ještě odchylky nestorianismu a monofytismu, kterých nutno v případě sjednocení jednoduše se vzdáti, jakožto dávno již odbytých haeresí. O římském primátu promluví brzy.

Jeden z důvodů, proč se odmítají jiné pravdy církve západní, spočívá již v tom, že jim Řekové přímo špatně rozumějí. Tak myslí, že se zavádí učením o vycházení Ducha svatého v Nejsv. Trojici dvojí princip. Neposkvrněné Početí nejbl. Panny Marie pojímá patriarcha Anthimos ve své encyklice v tom smyslu, jakoby znamenalo nadpřirozené přijetí lidského těla mocí Ducha sv., právě tak, jako se stal působením Ducha sv. Syn Boží člověkem. Ký div, že je pak označuje jako novotu církve římské! Zde tedy nutno především se dorozuměti, čehož by se nejsnáze dosáhlo osobními konferencemi s řeckými bohoslovci. Jakmile se tak stane, jest již shoda o pravdách správně porozuměných více nežli zpola dosažena. Pro vycházení Ducha sv. postačí, uznají-li Řekové, že západní formule »ex patre et filio« obsahem svým jest totožnou s řeckou »ἐκ Πατρὸς δι' υἱοῦ«, kterou nalézáme již u velikých řeckých učitelů církevních ze čtvrtého a pátého století, a jejíž stejný význam s latinskou bez váhání uznali byzantští bohoslovci, jako Nicetas z Maronäje, arcibiskup soluňský ve 12. století, Niceforos Blemmydes, Jan Beccus, patriarcha cařihradský, Konstantin Meliteniotes, Theodor Metochites ve třináctém, Niceforus Gregoras a ostatní odpůrci hesychiastů ve čtrnáctém, patriarchové Josef II. a Řehoř III., metropolita Isidor Kyjevský, arcibiskup Bessarion z Niceje, biskup Josef z Methony ve století patnáctém.¹⁾ Rozdílné formule vyjadřují různý boho-

¹⁾ Srov. sbírku textů byzantských bohoslovců Latiníkům nakloněných u L. Allatia, *Graecia orthodoxa*, Řím 1652—1659, 2 svazky; H. Lämmer, *Scriptorum Graeciae orthodoxae biblio-*

slovecko-filosofický pojem o Nejsv. Trojici, a tento rozdíl souvisí vnitřně s celou bohosloveckou spekulací Východu a Západu. Jak málo se přičí konečně bohosloví řecké pravému učení o neposkvrněném Početí, dosvědčuje již okolnost, že užívá církev latinská ve svých hodinkách (brevíři) po celou oktávu řečeného svátku zvláště výroků bohoslovců řeckých, patriarchů cařihradských Germana a Tarasia a jerusalemského Sofronia. Historické uvažování bude mocně podporovati klidné rozpravy o všech těchto kusech; a čím hlouběji vnikne do církve řecké porozumění pro bohosloví historické, tím jasněji poznají Řekové, že vývoj učení křesťanského není omezen ani devátým ani dřívějším nebo pozdějším stoletím, ba naopak, že musí míti na podstatných vlastnostech života totéž účastenství, jako všechny ostatní obory křesťanství, jež nevskočilo do dějin člověčenstva jako massa mrtvá, nýbrž jako pramen věčně živý. Pak také odpadne sama sebou výtka o porušení symbolu víry co do jeho obsahu i formální stránky. Tato výtka byla by jen tehdy oprávněna, kdyby bylo křesťanství pouhým písmenkářstvím. Kdo však se vyslovil více proti

theca selecta, I. svaz., Freiburg 1866 (vyšel jen tento). — Budiž poukázáno též ke spisům, ve kterých se hledí dokázati dogmatická shoda mezi církví římskou a církvemi východními: Petr. Arcudius, De concordia ecclesiae orientalis et occidentalis in septem sacramentorum administratione, Paříž 1626; L. Allatius, De Ecclesiae orient. et occid. perpetua consensione, Kolín 1648, De utriusque eccl. occident. atque orient. perpetua in dogmate de purgatorio consensione, Řím 1655; De processione Spiritus sancti enchiridion, Řím 1658; Vindiciae synodi Ephesinae et s. Cyrilli de processione ex patre et filio Spiritus sancti, Řím 1661; J. Henr. Hottingerus fraudis et imposturae manifestae convictus, Řím 1661; De octava synodo Photiana, Řím 1662; C. Galanus, Conciliat. eccl. armenae cum romana ex ipsis armenorum Patrum et doctorum testimoniis, Řím 1650—1661, 3 svazky; [Anonymus], Ecclesiae graecae orthodox. orient. cum romana cathol. occid. concordia, Řím 1710 (latinsky a arabsky); J. Th. Lamy, Dissertatio de Syrorum fide et disciplina in re eucharistica, Löwen 1859; A. Balgý, Historia doct. cathol. inter Armenos unionisque eorum cum ecclesia in concilio Florentino, Vídeň 1878; Khayyath, Syri Orientales seu Chaldaei nestoriani et romanor. Pontificum primatus, Řím 1870; J. Debs, Le dogme de la présence réelle dans les églises syriaques catholiques et non catholiques, Beirut 1893.

tomuto náhledu, kdo prohlásil s takovou energií hegemonii ducha, jako právě nejstarší řeční učitelé církevní?

Přicházím k poslednímu, nejobtížnějšímu spornému bodu, římskému primátu, který uznávají obě strany za největší překážku sjednocení. K dorozumění dopomůže však i zde dvojí rozlišení, a to především rozdíl mezi vlastním římským primátem a římským patriarchátem. Speciální závislost křesťanského Západu na Římu zakládá se na tomto, a ne bezprostředně na primátu; rovná se poměru mezi kostelem filiálním a farním (mateřským), který spojuje celý křesťanský Západ s Římem. Bude-li tomu správně porozuměno, pak předem již odpadá důvod i právo požadovati od Východu věci, které se zakládají výlučně na římském patriarchátu. Rovněž tak jest oprávněn a neméně důležit rozdíl mezi dogmatickým základním významem primátu a jednotlivými právy, která z něho se vyvinula. Toto konkrétní zdokonalení a církevně právní utváření povstalo hlavně ve středověku, tedy v době, kdy vztahoval se církevně právní rozsah papežské moci jenom na Západ.

Proto musilo přijati také konkrétní formy, kterých lze tím méně přenést na Východ, kdyžť očekaly se v nové době i na Západě mnohých změn. Z toho následuje, že nemůže míti církev římská ani v úmyslu vnutiti církvi východní církevně právní ustanovení, která povstala za zvláštních okolností na Západě a jen vzhledem k nim byla vydána. Církev východní našla zase svou ústavní formu ve zřízení patriarchálním, které nejlépe odpovídá její rázovitosti i jejímu vývoji a od něhož neupustí aniž upustiti může. Duch centralisační nemá pro východany téže přitažlivosti jako na Západě, ať už v oboru církevním nebo politickém; jemu více se zamlouvají uzavřené kraje menší utvořené ve své rázovitosti nějakou zvláštní osobností a věrnou na ni vzpomínkou udržované. K tomu nutí i prvotní stav východní církve větším počtem jednotlivých církví, které byly bezprostředně původu apoštolského. Tím též se vysvět-

luje, proč nedosáhla v Malé Asii, klassické zemi co do působení apoštolského, žádná církev takové přednosti před ostatními, jako Antiochie a Alexandrie. Ještě významnější jest však pozorovati, že od prvo počátku vyniká v řecké církvi více poměr hierarchie ke kultu, nežli moment právní, kterýžto sice nacházíme při každé organisaci, a tudíž i při církevní, ale u této nemůže nikdy býti, jak samo sebou se rozumí, vlastním cílem, nýbrž jen prostředkem k dosažení cíle nábožensko-církevního.

Zřízení patriarchální ve spojení s primátem církve římské jest nadto i tak se zamlouvající formou pro smíření universalismu s oprávněným particularismem, že se nelze diviti, že již ve století jedenáctém působilo přitažlivě dokonce i na Západě, v úmyslu založiti severní patriarchální církev. Nikdo nezazlí papežům, že se nepříčinili v době, kdy vykonávalo císařství německé svrchovanou církevní moc, o to, aby projekt ten se uskutečnil. Sám o sobě však není proticírkevním, a dojde-li jednou k nábožensko-církevnímu sjednocení na Západě, bude as nutno k němu se vrátiti.

O odstranění překážky zdá se mi tudíž pozůstávati jednak v upřímném uznání římského primátu a na něm se zakládající pravomoci papežovy od církve východní, jednak v účinném uznání samostatnosti východních patriarchů v mezích jejich pravomoci od církve římské. Ve prospěch primátu římského v tomto zásadním dosahu můžeme uvéstí naproti dnešnímu smýšlení církve řecké její vlastní svědectví z dob lepších a nejkrásnějších, od jejího prvopočátku až k Fotiovi, ano ještě dále. Nechať pokládá oficielní uznání primátu na sněmích lyonském a florentském, na nichž se jednalo o sjednocení, za výsledek církevní diplomacie a nedobrovolný skutek v dobách veliké politické tísně; svědectví opata Theodora Studita¹⁾ z počátku desátého století odmít-

¹⁾ Srov. J. Richter, Des hl. Theodor, Abtes von Studium, Lehre vom Primat des römischen Bischofs, Katholik 1874, 2, 385—414.

nouti však nemůže, nechce-li zároveň označiti gloriolu svatosti, kterou ho sama ozdobila, jako bezcenné významování. Theodor pak byl v Byzanci jedním z posledních hlavních zastanců církevní jednoty a kladl důraz na římský primát právě tak energicky, jako hájil církevní svobodu naproti caesaropapismu: nejlepší to svědectví pro vnitřní a úzkou souvislost mezi církevním primátem a církevní svobodou, jemuž podobného bychom sotva našli v církevních dějinách Západu; za to však podala je řecká církev ještě podruhé, v boji totiž mezi vetřelcem Fotiem a Ignácem rádným patriarchou.

S primátem římským jest dogmatická neomylnost papežova ve vykonávání jeho nejvyššího úřadu učitelského tak úzce a nerozlučně spojena, že nemůže působiti po uznání primátu zvláštní nesnáze. Není »výsadním listem pro choutky římské panovačnosti«, nýbrž ukládá papeži nejtěžší povinnosti nábožensko-mravní; jejím účelem není »zbožňování člověka«, nýbrž udržení pravého křesťanství. V jistém smyslu v ní spočívá dokonce nedůvěra k intelektuelní a mravní síle papeže jako člověka. Neboť jestliže vychází duševní činnost člověka od pravých zásad a řídí se pravidly správného posuzování, jakož i doprovázena jest mravní snahou po pravdě a svatosti, nevyhnutelně vede ke správným důsledkům. Obdařil-li tedy Zakladatel církve papeže darem neomylnosti, dlužno nevyhnutelně předpokládati, že nechtěl Kristus Pán trvání a budoucnost Svého díla svěřiti pouhým duševním a mravním silám lidským.

Z takto načrtnutého posledního a nejdůležitějšího úkolu, který vyměřen jest bohosloví, vysvítá, že jsou súčasťněny i při nábožensky-církevních momentech rozkolu činitelé kulturní, a to ve vyšší míře, nežli na první pohled by se zdálo; spočívajíť konec konců na nedorozumění, na nedostatečném historickém pochopení u církví východních, na nesnázi odloučiti hlavní a zásadní myšlenky od jejich konkrétních forem, na nesmyslném přenášení potřeb a útvarů jedné církve na druhou, na omezenosti vlastního obzoru, na naivní záměně vlastního světa církevního s velikým světem

katolického křesťanství. To vše odůvodňuje tedy náš požadavek, aby zanechalo bohosloví cestu polemických výkladův a raději všechny uvedené kulturní momenty historicky ocenilo. Kéž podaří se rakouským bohoslovcům dostáti svědomitě a správně svému úkolu tak, aby se uskutečnilo dílo, v něž doufáme jakožto v dílo Boha a pravdy!

Druhá úloha, kterou jsem nazval církevní, přísluší zástupcům církevní autority a představeným velikých církevních řádů. Nemíním snad poučovati církevní autoritu o jejím úkolu. Když však prohlásil Svätý Otec sjednocení církví za jeden ze svých vznešených cílů, dozajista pomýšlel v první řadě na spolupůsobení biskupů a velikých řádů, které pokládají činnost missionářskou za hlavní pole své působnosti. Nuže, je-li Rakousko-Uhersko zvláště povoláno k rozřešení otázky ohledně sjednocení, pak nelze o tom pochybovati, že svěřen jest speciální úkol nejdůstojnějším biskupům rakouským. Tento úmysl Sv. Otce vyplývá i z té okolnosti, že před ostatním episkopátem vyzval ve zvláštním listě biskupy rakouské ke spolupůsobení při zakládání velké řecké kolleje v Cařihradě a při upravení řecké kolleje v Římě. Roku 1894 jmenoval sarajevského arcibiskupa Dra. Stadlera apoštolským kommissářem za příčinou rychlejšího dosažení unie mezi orthodoxními křesťany zemí balkánských.¹⁾ V roce 1897 se rozhodl vyslati zvláštní poselství k rakousko-uherskému episkopátu, aby jej získal pro missii mezi egyptskými Kopty, jejímž protektorem jest císař rakouský. Nehledíc ani k těmto speciálním vyzváním rozumí se již samo sebou, že jest jejich úlohou umožniti, aby úkol bohoslovecký a všeobecně

¹⁾ Arcibiskup Dr. Stadler vydal 2. února 1895 duchovenstvu v mezích svého kommissariatu okružní list, v němž zvláště připomíná, že každý ritus ctíti, vážiti si a uznávati má jiný, a všeliké polemiky se vystříhati. (*>Altera alterius ritum . . . diligenter addiscat, benevole interpretetur, ex aequo aestimet meritoque honore prosequatur . . . Omni polemica disceptatione relegata, placido ac quieto stylo variae discrepantes opiniones dilucide explicentur ex textibus liturgicis et ex libris Sanctorum ipsius orientalis ecclesiae.<*)

křesťanský byl splněn, k témuž nabádati, jej řídit a podporovati, získati nové síly apoštolské pro východní missie a věnovati jim hojně hmotné prostředky. My všichni v ně důvěřujeme a jsme o tom přesvědčeni, že dostojí svému úkolu tak, aby se splnilo dílo Zakladatele církve, věčného Velekněze a pravého Otce veškerého křesťanstva.

Úkol všeobecně křesťanský splniti má konečně veškeré katolické obyvatelstvo v Rakousko-Uhersku. Úkol ten není těžko vymeziti. Pozůstává v modlitbě, v oběti hmotné i duševní, ve svaté touze, dosíci v míře vždy dokonalejší pravého katolického života. K tomu netřeba nabádati teprve teď náš dobrý katolický lid. Po 40 let působí spolek Neposkvrněného početí Panny Marie,¹⁾ ku podporování katolíků v říši turecké a na Východě založený, aby církev katolická se rozšířila a hmotné postavení sjednocených se zlepšilo. Spolku dostává se však prostředků většinou od lidu sbírkami v kostelích, které konány byly minulého roku ve dvaadvaceti diecésích; a lid zajiště jest ochoten dáti ještě u větší míře na jevo svou lásku ke sjednoceným bratřím na Východě. I modlitbu miluje, a jak krásné, jak povznášející, jak účinné, jak v pravdě katolické by bylo, kdyby ve všech katolických chrámech naší monarchie vysílána byla k nebesům zvláštní modlitba za sjednocení církví!

Jakkoliv tato úloha lidu krátce a snadno se dá určití, tož přece veliký jest její význam; dotýká se

¹⁾ Dle výroční zprávy za r. 1897 (Víděň 1898) byly odeslány dary do Srbska, Rumunska, Bulharska, Macedonie, Řecka, Albánska, Černé Hory, Thracie, Cařihradu, Asie a Egypta, většinou latinským ústavům missijním, ale také sjednoceným. Bývalý vrchní dvorní kaplan, nyní probošt v Novém Městě u Vídně, Dr. Karel Schnabl, generální prokurátor a jednatel spolku, připravuje dějiny čtyřicetiletého působení spolku, který byl Jeho Eminencí kardinálem knížetem arcibiskupem vídeňským Dr. A. Gruschou v pastýřském listě ze dne 10. března 1894 vřele doporučen, »aby slavné hájení katolických zájmů, které po mnohá staletí sloučeno bylo se jménem Rakouska, i příště mu bylo ke cti.« U příležitosti vládařského jubilea císaře a krále Františka Josefa I. bylo opět poukázáno na velikolepé dary, které Jeho Veličenstvo během uplynulých padesáti let věnovati ráčilo křesťanskému Východu.

sjednociení nejbliže a nejtěsněji. Jistý učenec ¹⁾ prohlásil roku 1888, že naděje, které dříve byly v do-
rozumění a sjednocení, ukázaly se illusorními, a že by
tudíž bylo dnes takměř šílenstvím, doufati v unii. Döllinger by měl pravdu, kdyby správným byl onen
výklad dějin, který klade osudy království Božího
na zemi do rukou lidských, a v dějinách církve vidí
jenom vládu lidských náruživostí a politických intrik.
Ale takové pojmání dějin jest nesprávné; zne-
uznává podstatu církve i správné svědectví jejích
dějin, popírá neklamné slovo Kristovo: »Aj, já jsem
s vámi po všechny dny až do skonání světa.« Kdy-
bychom měli očekávati sjednocení církví jakožto dílo
lidské, pak ovšem byly by obtíže, které v cestu se
staví, nepřekonatelné, a my bychom směle mohli na-
zvatí naději v uskutečnění unie pošetilostí. Čeho však
dosíci nemůže ani moc materiální ani diplomatický
ostrovtip nebo lidská věda, to očekáváme od síly
ducha katolického a katolické modlitby jakožto
dílo oběti, jako plod křesťanského života a ka-
tolické, celý svět objímající lásky. A právě proto
dříve nebo později nastati musí, neboť jest nutným
požadavkem jednoty, kterou přislíbil Kristus Pán Svě
církvi, za niž modlil se Vykupitel světa ve své poslední
velekněžské modlitbě, když volal: »Otče svatý,
zachovej ve Svém Jménu ty, kteréž Jsi mně dal, aby
byli jedno, jako My jedno jsme . . . Neprosím jen za
ně, nýbrž i za ty, kteří skrze ně ve Mne uvěří, aby
byli všichni jedno, jako Ty, Otče, Jsi ve Mně a Já
v Tobě jsem.« Tato jednota nemá se však uskutečniti
teprve na věčnosti, nýbrž již na tomto světě; neboť
Kristus Pán připojil: »aby svět věřil, že's Ty mne
poslal!«

* * *

Nuže, katolické Rakousko, s důvěrou v tuto
božskou modlitbu povstaň, uchop se kříže, který do

¹⁾ Döllinger, Über die Wiedervereinigung der christlichen
Kirchen, Mnichov 1888, Vorw. S. IV. a str. 48. Přednášky samy
pocházejí z roku 1872.

ruky vzal místo žezla zakladatel tvé moci, a připrav se k této pokojné křižácké výpravě, která bude v míře daleko vyšší, nežli křižácká tažení minulá, mohutným posilněním tvého vlastního církevního i kulturního života, zárukou obnovení veškerého křesťanstva, pramenem požehnání pro celé lidstvo. Tvému pokojnému boji kyne veliká a vznešená odměna: úplné vítězství pravdy, konečný triumf kříže, založení pravého božského míru! Jakmile tato odměna bude vybojována, pak dosáhne církev východní znovu oné plodnosti, která ji druhdy zdobila v tak utěšené míře.

Tehdy proukáže se křesťanství na nejodlehlejších končinách Východu, tam, kde se stýká s mohamedanismem, buddhismem a brahmanismem, jako mohutná, Východ i Západ objímající, vítězná náboženská i kulturní moc; pak dožijí se missie rozkvětu, jakého dnes očekávati nelze.

Tehdy zaznívati bude bez ustání i církvím západním, od nás odloučeným, důtklivý varovný hlas, aby i ony zanechaly svého výstředního postavení a připojily se k veliké katolické církvi Východu i Západu.

Tehdy i myšlenka odzbrojení, která pronešena byla v poslední době nejvyšší hlavou nejrozsáhlejší církve východní a v Evropě, ve zbroji zmírající, našla radostnou ozvěnu, a jež jako řanní červánky zvěstuje nám lepší, bezstarostnější a kulturně bohatší budoucnost, vyvíjeti se bude na nové, pevnější půdě, tím že spojené křesťanské církve na Východě i na Západě vyzvou civilisované národy celého světa, aby zanechaly svárů národnostních, pohrdly pomíjejícím slavomamem a zhoubnými choutkami panovačnými a svorně pracovaly, jako v prvních dobách křesťanských, jako jedno srdce a jedna duše na šíření království Božího na zemi, na úplném uskutečnění vznešených ideálů křesťanské společnosti a křesťanské kultury ku blahu a štěstí celého člověčenstva.

Vzhůru tedy! Jako praotec tvého jubilejního císaře a krále, chop se i ty otěží koně, na němž nosí církev Boží k nemocným všech časův a všech národů nejsvětější Tajemství Lásky, které ty tak vroucně

uctíváš, a řiď je zpět na Východ, touhou zmirající po Chlebu Života, do oné země, v níž dle svědectví jednoho pradávného spisu při slavné eucharistické oběti pronášena byla slova, jejichž ohlas ozývá se v touze nynější církve katolické po sjednocení všech křesťanů ve víře a v lásce: »Jako tento rozlomený chléb roztroušen byl v zrnkách po pahorcích a po sebrání sjednocen, tak kéž i Tvá církev se shromáždí ze všech končin světa ve Tvém království!«

Těmito slovy jsouc povzbuzeno, spěj, Rakousko, za velikolepým svým cílem a dostoj své vznešené úloze, až nadejde den, kdy vyslyšena bude modlitba, kterou k nebesům vysílal křesťanský Východ za prvních dnů své mladosti, a kterou po trapných zkušenostech, avšak s nezlomnou důvěrou v Boha opětuje Západ na konci st. XIX.: »Rozpomeň se, Hospodine, na Svou Církev, a vysvoboď ji ode všeho zlého, zdokonal ji ve Své lásce a sjednoť ji, posvátnou, ve Svém království, které Jsi pro ni byl připravil; neboť Tvá jest moc a Tobě čest a sláva na věky!«.

